

proloog presenteert

DE KLUCHT VAN PIERLALA

vier eeuwen vrolijke ellende

DE KLUCHT VAN PIERLALA

vier eeuwen vrolijke ellende

Een geestig en vooral muzikaal programma over de geschiedenis van het gewone volk. Een voorstelling, opgebouwd uit veel liederen en verhalen; verhalen die je doen huiveren en ontroeren, vermakelijk en verschrikkelijk. Militarisme, vrouwenhaat, homovervolging, patriarchale verhoudingen, kapitalisties winstbejag, woningnood enz. worden in het verleden getoond, zoals ze toen voorkwamen, maar duidelijk herkenbaar voor nu.

toneelwerkgroep **Proloog**

www.toneelwerkgroepproloog.nl

DE KLUCHT VAN PIERLALA
vier eeuwen vrolijke ellende

Jan Smeets & Peter Koene

Eindhoven, januari '81

VOORAF

3

Het begon met zo'n 350 liedjes, die Peter Koene de afgelopen tien jaar verzameld had - volksliedjes, die de loop van de geschiedenis van ons land weer-geven, zoals de gewone mensen die ervaren hebben en hun verzet tegen hoe er "met hen gedaan werd". Peter stelde de plenaire vergadering van Proloog voor om een stuk over de geschiedenis van Nederland te maken, met dat materiaal als uitgangspunt. En de plenaire stemde daarmee in.

Maar hoe die berg liedjes te selekteren? Hoe die geschiedenis te vertellen? Zoals die in de geschiedenisboeken staat, als een reeks van daden van grote mannen, heersers en geniën? Of langs de manier, waarop het gewone volk reageerde op het onheil, dat die "heren" aanrichtten? Of de geschiedenis van de leefomstandigheden van de gewone mensen? Of moesten we de geschiedenis van de "Strijdkultuur" vertellen, via de momenten dat mensen cultuur als maatschappelijk strijdmiddel gebruiken?

Wij wilden met ons stuk het verzet van de "gewone mensen" nú plaatsen en verklaren in het kader van het verzet, zoals dat door alle eeuwen heen tegen macht en willekeur van boven is gepleegd.

Maar hoe dan? Wordt het een liedjesprogramma, met korte aankondigingen tussendoor? Of maak je er een toneelstuk van? En hoe koppel je die volksliedjes aan de rest van de volkskultuur, waar ze een geïntegreerd onderdeel van waren - aan de ontspanning van de gewone mensen, hun ambacht, hun kunstnijverheid, hun dansen en spelen, aan het volkse toneel en de volkspoppenkast, aan kaffee en jaarmarkt en kermis, aan de volksverhalen en aan de volkse dansen, aan bijgeloof en volksgeneeskunde...?

Het is de "Klucht van Pierlala" geworden - drie maanden en zo'n zeventig studieboeken later: een kollage van liedjes, sprookjes, gedramatiseerde kronieken, poppenakts, kermisklucht, dansen en pamfletten.

Het materiaal hebben we geselecteerd op de inhoud die we voor het stuk gekozen hebben: We merkten, terwijl we steeds meer materiaal kregen en steeds verder in dat materiaal doordrongen, dat door de eeuwen heen de dood een dagelijkse werkelijkheid is geweest en is voor de gewone mensen. Ga maar na: inquisitie, die grote groepen mensen oppakt en als andersdenkenden likwi-deert; de 80jarige oorlog; de Gouden Eeuw met z'n extreme verschillen tussen arm en rijk en de vele vergeten hongeropstanden; de oorlogen in de Franse Tijd; de desastreuze gevolgen van de industrialisatie; wereldoorlog, crisis, wereldoorlog en de dreiging in onze tijd, dat de bom valt en een eind maakt aan alle geschiedenis... Het is maar een greep.

De liederen en scenes zijn zo gemonteerd, dat het verleden een "modelwerking" heeft voor nu. Militairisme, vrouwenhaat, homovervolging, kapitalistisch winstbejag, patriarchale verhoudingen, etc. worden in het verleden getoond in de pregnante verhoudingen, waarin ze toen voorkwamen, maar herkenbaar voor nu. Want er is nog maar weinig veranderd - ook nu is een gewelddadige dood op grote schaal een gegeven, waarmee je moet leren leven - of dat je niet accepteert en waar je je met zoveel mogelijk anderen tegen teweer wilt stellen - tegen kernrampen, tegen de opkomst van het fascisme, tegen de afbraak van het leefmilieu...

De macht is vier eeuwen (en langer) een konstante, cynische en onmenselijke kracht, gericht op de verdediging van de belangen van weinigen, eventueel ten koste van het leven van velen. Ons stuk wil dan ook in al haar associatieve facetten het historisch gelijk onderstrepen van de "burgerlijke ongehoorzaamheid" op alle gebied !

Ons stuk gaat niet verder terug , dan de vier eeuwen tot 1566. Om twee redenen: de eerste opgetekende volksliederen staan in het "Antwerps Liedboek" van 1544. De begindatum van ons programma moest dus rond die tijd liggen, wilden we van meet af aan zingend in de weer gaan. 1566 is het startpunt geworden, omdat dan de opstand in de Nederlanden een verklaarde oorlog wordt en onze gewesten zich tot zelfstandige staat uitroepen: het begin van de "Vaderlandse geschiedenis".

Met de keuze van "Pierlala" als gids door de geschiedenis hadden we nog geen "accomodatie" waarin het geheel zich kon afspelen en die de zo verschillende zaken, die we geselecteerd hadden, tot een dramaturgies geheel zou smeden. Zo'n accommodatie vonden we in het "rariteitenkabinet", zoals dat in de negentiende eeuw op de kermis, in het schemerduister van de wetenschap, volksondericht en sensatiezucht aan elkaar koppelde.

Waarom zou je je, als politieke cultuurproducenten, zo intensief bezighouden met "volkskultuur" als wij gedaan hebben met "De Klucht van Pierlala" ? Allereerst is de volkskultuur - en met name de verzetsuitingen van die volkskultuur - een onderdeel van de voorgeschiedenis van ons eigen werk. Het is een kulturele

erfenis, die je niet zomaar straffeloos kunt laten liggen. Het is een onuitputtelijke bron aan extroverte overdrachtsvormen, ontwikkeld in een tijd, dat cultuur nog funktioneerde als een vanzelfsprekend communicatiemiddel tussen mensen. Degene die de cultuur maakte en degene die luisterde of keek of las of danste waren samen leden van dezelfde gemeenschap - en cultuur was een vorm van zorg voor elkaar. Onze strijd, om cultuur als wapen aan de gewone mensen terug te geven is dan ook niet veel anders dan de strijd om cultuur weer "te demokratiseren", weer van de gemeenschap te maken. Cultuur als communicatiemiddel tussen mensen staat zo tegenover cultuur "als waar", waar ondernemers aan moeten verdienen en die snel na de koop "versleten" is, zodat je per omgaande tot een nieuwe koop over gaat. En de volkscultuur is in die strijd een belangrijke referentie - een bron van inspiratie om het denken over en het ontwikkelen van een verzetskultuur als manier van leven op gang te houden...

Jan Smeets.

Met dank aan: Diete Oudesluijs en Jaap Oudesluijs, die ons op het idee brachten; Jaap van de Merwe voor het inkijken van zijn verzameling, het Nederlands Volksliedarchief, het Nederlands Theater Instituut, Fransje Lippinkhof, Joop Keesmaat en Rob de Leeuw voor de vrije toegang tot archief en boekenplank; Henk Smeets voor het kritisch-historisch oog op de tekst en James Holmes voor zijn informatie over homo-vervolgging; Bert Spin voor het uitschrijven van de muziek; Peter van den Hoven, Joost Buskens en de docenten van het Niels Stensen College en de Openbare Scholengemeenschap Hendrik van der Vlist in Utrecht voor hun aandacht hun kritiek; Wim Taks voor het schrijven van de lesbrieven; Agit-pop-groep "Katrijn" uit Utrecht voor het uitlenen van de Jan Klaassenpoppen, die Gerard Remmert jr. voor ze maakten en Anton Seelen, die ons danig hielp bij de tot stand koming van dit stuk door de publikatie van zijn boek over "Het Volkslied in Nederland".

Jan Smeets en Peter Koene, namens Proloog.

VOORSPEL

7

De scene toont een kermistent, een rariteitenkabinet, waarin de lijken vertoond worden van mensen, die op een gewelddadige wijze om het leven gekomen zijn. (1.) Een front, dat geschilderd is in die typische kermis-stijl van felle kleuren en gebaren, toont voorstellingen van de manier, waarop de tentoongestelde lijken aan hun eind gekomen zijn: oorlog, honger, bittere kou, de galg en de brandstapel, gewapende onderdrukking van op-roer... Het front heeft een toneelopening van drie meter breed en twee en een half hoog, waaruit een laag podium naar voren steekt. (Het is eigenlijk een toneel op het toneel - een achterdoek waarop een dreigende hemel geschilderd staat wordt door een rideau en een wagnerdoek aan het oog van de toeschouwer onttrokken. Het wagnerdoek sluit de scene van de kermis-tent af en de rideau maakt het podium de helft kleiner.) Vóór de kermis-tent is nog een speelvlak van drie bij zes meter.

De drie muzikanten spelen een korte overture - bestaande uit fragmenten van liedjes uit de voorstelling. Ze komen aan het eind van die overture het toneel opgelopen - gekleed en geschminkt als "levende lijken". Wanneer ze "NEEMT MIJ BIJ DE HAND" inzetten schuift het wagnerdoek open en staan er vier lijken, met hun rug naar de zaal op het voortoneeltje. De eerste draait zich in een verstarde houding om naar de zaal en strekt de armen uit naar de toeschouwers, al zingend:

neemt me bij de hand hoort in't kort ver- klaren

wat ons hier in't land al is weder- varen

neemt mij bij de hand
hoort in 't kort verklaren
wat ons hier in 't land
al is wedervaren (?)

Vervolgens draaien de andere drie zich één voor één om en zetten hun stem van deze canon in. Het slotakkoord van dit lied is het teken voor de bazin van het kermiskabinet om op te komen - de weduwe Beckers.

De Weduwe: Komt dat zien, komt dat zien. Het levende lijkenkabinet van de weduwe Beckers is weer in de stad met nieuwe gruwelen en vermaken. Door vier eeuwen ben ik voor u gereisd om verhalen en liederen te verzamelen over wat mensen mensen aandoen. En op mijn reis verzamelde ik een keur van lijken met ieder hun eigen afgrijselijke verhaal over hun levenseinde. Hier... het lijk van een vrouw, die als heks geblakerd werd - verteed door de vlammen van eeuwen opgespaarde vrouwenhaat; daar... de wever, die het fijnste laken weefde voor de rijken maar zelf stierf achter z'n getouw, ondervoed en in lompen; hier de deerne, die zich uit armoede aansloot bij een gewapende ben-de en gegrepen werd en stierf aan de galg; hier... de soldaat, doodgevroren langs de wegen van midden Europa, na de nederlaag van de grote keizer. En waar krijgt u dit te zien? Drie muzikanten: de Schele, de Bolle en de Kale, die aan de galg kwamen, toen de regenten van de achttiende eeuw de jacht

openden op bedelaars en straatslijpers... Dit en nog veel meer krijgt u vanavond te zien in het levende lijkenkabinet van de weduwe Beckers. Komt dat zien ! Komt dat zien ! Het lekkers van Beckers !

De vier lijken zetten de kanon weer in terwijl ze een voor een het podium van het kabinet afkomen en op de zaal toelopen.

neemt mij bij de hand
hoort in 't kort verklaren
wat ons hier in 't land
al is wedervaren

8

De Weduwe: En het is mij een eer, lief publiek, u toe mogen voorstellen aan mijn reisgenoot en compagnon door deze vier eeuwen heen. Waar ik ook was, hij was er ook en wat ik ook zag, hij had er een vinger in. Ik ben dan ook, als direktrice van dit kabinet, bijzonder trots u te mogen voorstellen aan... de Dood in 'eigen persoon... Pierlala ! (3).

De Dood komt op - de lijken schrikken. Pierlala neemt het applaus aan, begroet de weduwe en de muzikanten zetten het Pierlalielied in. (4)

De Weduwe: (zingt)

zeg, pier, m'n beste kame- raad, heb ik 't nou zo mis ? of
zag ik in de krant vandaag al weer jouw beelte- nis ? een
bord met kern- wa- pens nee droeg jij in de-mon- traties mee. zo
is't zegt pierla- la sa sa zo is't zegt pierla- la

zeg, Pier, m'n beste kameraad
heb ik het nou zo mis
of zag ik in de krant vandaag
alweer jouw beeltenis ?
een bord met "kernwapens nee!"
draag jij in demonstraties mee

Allen:

zo is't, zegt Pierlala, sa sa
zo is't, zegt Pierlala (5)

(De lijken strompelen af.)

De weduwe: Zeg, bleke, daar snap ik nou niets van. Wat win jij nou bij vrede ? Als de bom valt is jouw rijk toch voorgoed gevestigd.

De Dood: Dat is voor mij geen perspectief. Een korte tijd hopeloos veel werk en daarna nooit meer iets te doen.

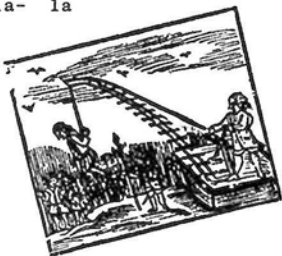
De Weduwe: Ach, dus jij demomstreert voor het behoud van jouw werkgelegenheid.

De Dood: Zo is dat.

De weduwe: Maar dan is een kleine ramp met een kerncentrale toch geen probleem voor jou. Waarom zag ik je dan toch op de barrikades van Dodewaard ?

De Dood: Ik kom het best tot m'n recht in de individuele kontakten (komt onder deze tekst de weduwe te na...) Het begeleiden van mensen, die op hun eigen tijd sterven, dat is mijn vak.

De weduwe: (breekt het gesprek af.) Dames en heren , ik vraag om excuus.

Gaarne hadden wij u het lijk van een vooraanstaand persoon getoond - van een vorst, een bisschop, een regent, een handelsbaron of een industrieel. Maar die hebben tijdens hun leven het betere deel gehad en daarom rotten hun lijken veel sneller. Ook na hun dood blijven ze duur in het onderhoud ! Daarom, en ik vraag u nogmaals om verschoning, moeten we ons behelpen met deze pop...

Het wagnerdoek gaat open en daar staat een zwarte gestalte met een bleek, autoritair masker op. Gedurende het stuk zal deze pop, met wisselende kleren aan, de rol van verschillende machthebbers spelen.

De weduwe: Een fraai portret.

De Dood: En hij gaat over lijken ! (*De Dood gaat af.*)

AL HET NOCH GEEN EYNDE ZIJN ?

1566/1648

10 De Weduwe: (*Terwijl de muzikanten het Pierlallied inzetten*) We beleven vandaag de dag slechte tijden, lieve mensen. Het is krisis. Tenminste, als je het geloven wilt. Maar als je, zoals ik, door de eeuwen gereisd hebt, dan weet je dat de geschiedenis een weg is die van krisis naar krisis loopt. En ik heb heel wat crises meegemaakt - ook privé, maar daarover later. Ik wil u nu graag meenemen naar een van de ergste krisissen, die ons land ooit heeft gekend. In vijftienhonderzesenzestig woedt er rond de jaarwisseling een dolgedraaide moordenaar door onze streken - De Pest ! (6.) *Ze zingt... En onder het lied komt Pierlala op die de lijken in een dans macabre over het toneel voert.* (7)

de pest heeft nooit pardon gekend
voor rijkdom en voor stand
hij greep de vorst, de horige
toch met dezelfde hand
de bedelaar, de ambachtsman
de paap, eenieder ging er an

Allen:

dat wel, zegt Pierlala, sa sa
dat wel, zegt Pierlala

De lijken dansen af.

De Dood: Dat wel. Maar het was maar een betrekkelijke gelijkheid. Als je rijk was, kon je je vestigen in onbesmette steden. Als je arm was, werd je met het krot waarin je woonde verbrand. En wie heeft er in onze dagen de kans om zich uit de voeten te maken naar de Stille Zuidzee, straks... als de bom valt ?

De weduwe: Hou je een beetje kalm, bleke, de eerste toeschouwers lopen al weg. *Tot de zaal.* Een strenge winter maakte een eind aan die epidemie. Alle ratten voren dood. En niet alleen de ratten. De geschiedenisboeken spreken over ijsvertier op de dichtgevroren rivieren. (8) Maar waar moest je de kracht vandaan halen om te schaatsen en te kolven, als je in geen weken een korst brood gehad had ?

De Dood: Hoe lager de temperaturen, hoe hoger de prijs van het meel.

De weduwe:

de koopman, die in granen deed
hield dat bij schaarste vast
zodat de prijs met sprongen steeg
't was dokken of 't was last
zo werd door hem een nieuw aspekt
van de macht van 't kapitaal ontdekt

De Dood:

dus werk voor Pierlala, sa sa
dus werk voor Pierlala

De weduwe: Het gewone volk zuchtte al langer dan een eeuw onder de meedogenloze almacht van het Habsburgse Huis en van de kerk. Rond vijftienzesenzestig krijgt dat volk steun vanuit een onverwachte, maar verdachte hoek. Twee Hollandse edelen meldden zich in Brussel bij Margaretha van Parma, die op dat moment namens de Spaanse koning de lage landen uitbaatte.

Het wagnerdoek gaat open en tegen het achterdoek van een dreigende lucht spelen de lijken de 'aanbieding van het smeekschrift' (9), een groteske.

De Hollandse edelen zijn Lodewijk van Nassau en Hendrik van Brederode. Margaretha wordt 'bijgestaan' door haar raadsman Berlaymont en haar sprekende papagaai.

Lodewijk: Hallo Greet...

Papagaai: Aan m'n reet !

Lodewijk: wij komen eens vragen, of...

Margaretha: Voor jou ben ik nog steeds Mevrouw de Landvoogdes.

Papagaai: Ouwehoer !

Hendrik: Maar Greet, waarom zo formeel ? Op de vossenjacht, een maand geleden...

Berlaymont: Op de kniën voor Mevrouw !

Papagaai: Kuttetekop !

Lodewijk: In alle nederigheid dan... *De edelen knielen*. We komen je vragen om de belasting te verlagen en om minder hard op te treden tegen de ketters.

Margaretha: Waarom dat,...eh... Hoe heet je ook al weer ?

Berlaymont: Lodewijk van Nassau.

Margaretha: Lodewijk van Nassau, jullie hebben toch pegels zat. En jullie komen mij toch niet vertellen, dat je tot heiden bekeerd bent.

Berlaymont en Margaretha genieten van deze grap.

Hendrik: Daar gaat het niet om Greet...

Papagaai: Scheet !

Hendrik: Pardon, 'mevrouw'. Maar we kunnen het volk maar moeilijk in toom houden, als jullie zo te keer gaan.

Margaretha: Luister goed, ik ben hier ook maar zetbazin. En Philips wil wel, dat de peertjes aan zijn boom geplukt worden.

Lodewijk: Daar hebben we alle begrip voor, Mevrouw, maar als het zo doorgaat dan gooien ze ons er allemaal uit.

Papagaai: Rot op, rot op !

Hendrik: Wij zijn ten einde raad...

Berlaymont: *Terzijde tegen Margaretha*: Des Gueux.

Margaretha: Wat zeg je Berrie ?

Berlaymont: Des Gueux: bedelaars.

Lodewijk: Bedelaars ? Dat nemen we niet ! Dat wordt knokken !

Papagaai: Krijg de pokken !

Lodewijk en Hendrik stappen op en heffen voor op het toneel manhaftig hun vuist:

Samen: Vive Le Gueux ! Ze zingen:

slaet op den trommele van dieredomdeine
 slaet op den trommele van dieredomdoes
 slaet op den trommele van dieredomdeine
 vive le geus is nu de leus... (10)

De edelen gaan af en de weduwe neemt weer over.

De weduwe: De oorlog duurde tachtig jaar. Dat wil zeggen: op gezette tijden, als de strijdende partijen weer op adem gekomen waren en weer genoeg mannen voor het slagveld bijelkaar gekocht hadden, kwam het tot veldtochten en belegeringen. Met wisselend succes. De eerste grote overwinning van de Geuzen was de innname van Den Briel in 1572.

De muzikanten zetten "Wij geuskens willen nu singhen" in. (11)

De weduwe: Op de eerste april namen wij Den Briel. Dat was een heel karwei. Maar toen we de Zuidpoort in brand staken, vluchtten de burgers in paniek van de transen...

De lijken komen op marcheren als geuzen. Ze zingen:

Geuzen:

Den Brielle wij inne kregen
 in april den eersten dach
 als mannen sach men ons plegen
 die Zuidpoort sonder verdrag
 in brant wij staken aen
 de borgers zijn geweken
 een ijder om hem te versteken
 't ging al buijten haar waen

De weduwe: Uit Utrecht stuurde die Spaanse smeerlappen schepen om de stad te heroveren. Maar ze keken aardig op hun neus, toen de geuzen hen tegemoed kwa-

men varen.

Geuzen:

uijt Utrecht die catijven
die trocken na Den Briel
om de geusen te verdrijven
het ginck wel na haren wil
te schepe trocken zij ras
tusschen wege zij vernamen
hoe der geusen schepen quamen
dat haar geen blijchap was

De weduwe: We hebben ze flink van katoen gegeven. De Spanjaarden vluchtten over land. Een snelle aftocht door de modder. Toen ze Dordrecht voorbij trokken zagen ze er uit als 'morianen'.

Geuzen:

de geusen dapper schoten
de Spaengiaerts namen de wijck
aen lant sij onverdroten
liepen door het slijck
te Dordrecht voor de steê
dij sagen als Moorienen
als ze uijt den dreck quamen
haer vaenkens sleepten sij mee

De geuzen marcheren af.

De Dood: Ik ben zo langzamerhand allergies voor de manier waarop oorlogvoeren de partijen hun eigen heldedaden bezingen.

De weduwe: Kaken op elkaar, bleekscheet. Dames en heren. Wordt het niet de hoogste tijd, dat ik u mijn eerste lijk voorstel. Een liedje, een verhaaltje is leuk, maar u schuift niet voor niets op en neer op uw stoel. Gruwelijkheden heb ik u beloofd en gruwelijkheden zult u krijgen. Pier, wanneer was het ook weer, dat ik m'n eerste lijk opdeed?

De Dood: In 1602, in Eppegheem. Was je dat vergeten? (A.f.)

De weduwe: In Eppegheem, in Vlaanderen. Dat was een leengebied van de Oranjes. Maar de Spanjaarden hadden het nog stevig in hun greep. In die tijd wemelde het in Vlaanderen van de propagandisten voor de geuzen. Twee daarvan - en we zijn trots hun levenstragedie te mogen tonen - waren de poppenspeler Jaspas Cobbeniers en zijn vrouw Elisabeth Lauwers...(12)

Black out. Er klinkt kerkmuziek. Dan verschijnen in een spot twee stangpoppen.

Meisje: Eerwaarde vader, ik ben zo zondig.

Monnik: Hoezo, mijn kind, wat heb je gedaan?

Meisje: Nog niks, eerwaarde, maar ik ben zo bang dat ik het ga doen.

Monnik: Wat? Wat? Vertel op! Hou niets geheim voor Moeder de Heilige Kerk.

Meisje: Ik heb zo'n begerig vlees. Ik moet als maar aan vrijen denken.

Monnik: *Slaat een kruisteken.* In nomine patris et filio et spirito sancto!

Maar dat is heel erg. Ik zal je moeten onderzoeken.

Meisje: Onderzoeken?

Monnik: De duivel kan in je lijf gevaaren zijn.

De monnik betast de borsten van het meisje.

Meisje: Maar eerwaarde, dat is toch de zonde, waar ik steeds aan moet denken.

Monnik: Hoe kun je dat nu zeggen, kind. Ik heb gewijde handen. Door mij aangeraakt te worden is een sakrament.

Hij valt op zijn knieën en duikt onder haar rokken.

Monnik: Oh, concupiscentia. Oh, libido, gau obscenae partes corporis excitantur. (13.)

Meisje: Maar eerwaarde, wat zegt u; Wat doet u?

Monnik: Voel je je nu nog zondig?

Meisje: Ja, eerwaarde, zo gaat het niet over... (14.)

Groot licht. Cobbeniers en zijn vrouw zien we achter de poppen staan. Ze schrikken en wijken, wanneer het wagnerdoek opgaat en op het podium de rechter van het hof van Eppegghem verschijnt...

Rechter: Jasper Cobbeniers. Gij hebt u tot het gerecht gewend omdat de stad Eppegghem u de toestemming weigert om uw poppenspel in deze contreien te tonen?

Cobbeniers: Eppegghem is leengebied van Oranje, heer. En Oranje zal het zeker goed vinden, dat ik de mensen hier voorspeel, hoe ze door de papen voor de gek gehouden worden. Hij zal ook hier de papen komen verdrijven, zoals hij in het noorden doet.

Rechter: Cobbeniers. Mij is ter ore gekomen, dat gij en uw vrouw het met de duivel houden en dat uw poppen door toverij bewogen worden. Men spreekt van 'kleine mannekens', die door magie tot leven gebracht worden.

Cobbeniers: Maar heer, ik sta hier niet te recht, ik kom hier mijn recht hálén.

Rechter: Wilt gij mij leren hoe ik mijn bedrijf moet doen?

Elisabeth: Maar heer, kijk dan naar deze poppen. Daar zitten stangen aan en die bewegen wij met onze handen.

Rechter: Men zegt van u, vrouwe, dat ge kruiden verkoopt tegen ziekten; dat ge vrouwen helpt die moeten bevallen; dat ge vrouwen helpt mannen minziek te maken. Men fluistert, dat ge oogsten met slagregens neer kunt slaan en het vee kunt teisteren met miltvuur.

Elisabeth: Maar heer, ik...

Cobbeniers: Wat wilt u met ons? Wij zijn eenvoudige poppenspelers, die de mensen willen vermaken.

Rechter: Cobbeniers, uw vrijheid komt u op een losgeld van 100 ponden tournoois en uw vrouw wordt vastgehouden op verdenking van hekserij.

Cobbeniers: Maar heer, ik kwam hier voor een vergunning om te spelen...

Rechter: Die is u dan bij deze ontzegd.

Black out. Als het licht weer opkomt zien we de rechter terug en rechts van hem Elisabeth - zwaar togetakeld op de pijnbank - hangend in de armen van de Dood. Links staat Cobbeniers.

Rechter: Elisabeth Lauwers. Gij blijft ontkennen, dat gij een verbond met de duivel gesloten hebt. Dat gij u opeen bezem voortbeweegt naar de sabbath en daar omgang hebt met de satan?

Elisabeth: Ja, dat blijf ik ontkennen.

Rechter: Men vond u vanochtend, met de kleren van het lijf gereten en duidelijke sporen van verkrachting op uw lijf. Is dat niet voldoende bewijs, dat de satan u zelfs hier in de gevangenis opzoekt, om zijn gerief van u te eisen?

Elisabeth: Een van de bewakers heeft mij vannacht overweldigd.

Rechter: Hebt gij hem herkend dan? Wijs hem aan!

Elisabeth: Hij had een zwarte beulskap op.

Cobbeniers: Maar heer, is mijn vrouw dan zelfs in uw gevangenis niet veilig? Gij laat uw knechten vrij om mijn vrouw...

Rechter: Zwijg, Cobbeniers. Voor de duivel is niemand veilig.

Elisabeth: Maar als ik dan zo'n macht heb, dat ik oogsten kan laten mislukken en vee kan doden, waarom zou ik dan mezelf niet kunnen bevrijden? Als ik een heks was, die het hield met de satan, dan zou het toch een kleine gunst van mijn minnaar zijn, om me hier weg te halen!

Rechter: Cobbeniers, ge hoort het, ze noemt Lucifer haar minnaar. Vrouwe, welke minnaar is minder trouw dan de satan?

De Dood: *Als Elisabeth dreigt te bezwijken.* Je zult niet van 'm winnen,

15

Liza, maar blijf je verzetten.

Elisabeth: Laat het niet te lang duren, Peer, maak het kort...

De dood buigt zich over Elisabeth en geeft haar een kus op haar voorhoofd. Elisabeth verstijft. Black out.

De weduwe: Zelig, hé. Gelukkig was dit een van de laatste heksenprocessen in onze contreien. Elisabeth moest tenslotte bekennen en kort daarna bezweek ze aan haar verwondingen. Maar omdat ze nu eenmaal tot de brandstapel veroordeeld was, moest haar lijk geblakerd worden...

De Dood: We moeten door !

De weduwe: Dat is waar, we blijven te lang plakken in die tachtigjarige oorlog. In 1648 was het bekeken. Er valt een vrede op het uitgeputte en leeggeplunderde land.(15)En wie de oorlog overleefd heeft, zingt:

De muzikanten zetten een vredeslied in (16) en de lijken komen opdansen , opgetuigd met vrolijke linten.

oud en jong elk is verheugd en vol vreugd in de

dor-pen in de ste-den in de ker-ken in het

hof klinkt het lof van de lang ge-wenste vre-de

Samen:

Oudt en jongh, elck is verheught
en vol vreught
in de dorpen, in de steden
in de kercken, in het hof
klinckt het lof
van de langh-ghewenschte vrede

16

nu mach yeder hier en daer
met syn waer
rijden, varen zonder vresen
suyden, noorden, oost en west
daer hij 't best
en profijtelckst waent te wesen

CHRICKEYKE BEROERTEN

1648/1750

De Weduwe: Laat u niks wijsmaken, lieve mensen, ná deze oorlog komen er nog veel meer oorlogen. Oorlogen, die er juist om gaan, dat het ene land het andere wil verhinderen om 'te rijden en te varen zonder vresen'; waarin landen elkaar verhinderen om zich aan handel te verrijken; waarin landen elkaar kolonien afpikken. *Tot de lijken.* Nemen jullie even over. Ik wil genoeg tijd hebben om me te verkleden voor de volgende scene. *Weer tot de zaal.* Och ja, we zitten midden in de Gouden Eeuw, de tijd waarin ons land "de Croon draegt van Europa" (17); van de beschaafde wereld...

De weduwe gaat af en de lijken kijken elkaar besluiteloos aan. Wie neemt over? Dan neemt Pierlala het initiatief.

De Dood: 'T is een wat ijdel mens. Die zien we niet terug voordat al haar strikken en linten recht zitten. Goed: de Gouden Eeuw...

Pierlala geeft een teken aan de muzikanten en de lijken zingen:

Samen:

zeg Pierlala, die Gouden Eeuw
bracht op de Herengracht
de handelaren en hun kliek
veel rijkdom en veel macht
maar wie geen rijke donderwas
die leefde aan de armoegracht

De Dood:

da's juist zegt Pierlala, sa sa
da's juist zegt Pierlala

Lijk 1: Het was een zwarte tijd voor Brabant, Limburg en Staats-Vlaanderen, de Generaliteitslanden, die uitgevreten werden als koloniën.

De Dood: En als het dan toch over koloniën gaat: Een, twee, drie, vier...

Samen:

een zwarte tijd begint voor landen
rond de evenaar
het goud, waarvan die Gouden Eeuw
gemaakt was, kwam van daar
voor hen bracht het historisch tij
de honger en de slavernij

De Dood:

een ramp zegt Pierlala, sa sa
een ramp zegt Pierlala

Maar laten we in eigen land blijven, daar was ellende genoeg: Het lied van een 'Calis', een bewoner van de armoegracht...

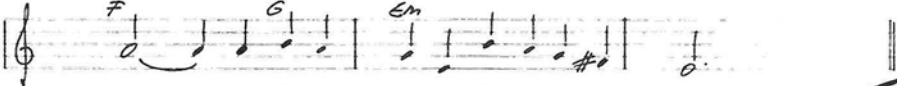

 wat is het nu een slechte tijd een calis

 weet niet veel te win... nen en 'tgeen men heeft dat raakt men

 kwijt be- halve ra- de- loze zin... nen

17

Calis:

wat is het nu een slechte tijd
 een calis weet niet veel te winnen
 en'tgeen men heeft, dat raecht men quijt
 behalven radeloze sinnen

waer ick alleen, ten was geen noodt
 maer wijf en kind'ren my beswaren
 mijn ambacht is soo goed als dootd
 niet beter als om veer te varen

Oost-Indiën houd'ick lief en weert
 het wort van menigh man gepresen
 want als het goet hier is verteert
 soo kan men daer noch jonker wesen

adieu, mijn wijf en kind'ren al
 ick gae om een goe buyt te halen
 als ick weer by u koom, dan sal
 ick alle man met goudt betalen (18)

De Dood: "Als ick weer by u koom..." Zo zeker was dat niet !

Lijk 1.: Het kwam in die jaren niet zelden voor dat er vier volledig bemande
 schepen naar de Oost vertrokken en dat er na jaren van dat konvooi één schip
 terugkeerde met amper tien schepelingen. (19)

Lijk 2.: Scheurbuik, orkanen, mouterij, overvallen en afgemaakt door piraten
 en inboorlingen.

Lijk 3.: Maar een calis had geen keus...

Lijk 4.: Dat wil zeggen - hij kon kiezen, of hij aan wal wilde krepere of
 aan dek.

De Dood: De Gouden Eeuw is ook de eeuw van de hongeropstanden in de grote
 steden (20). Tot de lijken: Vooruit, komt er nog wat van ? We zouden nu toch
 een scene spelen over het Aansprekersoproer. Weer tot het publiek: Ik ben er
 eigenlijk best trots op dat het de aansprekers waren, de begrafenisondernemers,
 die in 1696 de hongeropstand in Amsterdam begonnen zijn. Het zijn per slot van
 rekening naaste medewerkers van me. Weer tot de lijken: Hoe staat het met die
 scene ? En doe die feestartikelen af !

Lijk 1.: Ja maar Pier, dat is toch niet te doen !

Lijk 2.: Er waren toen honderden mensen op straat, die kunnen wij toch niet
 spelen met ons vieren ?

De Dood: Als je het niet kunt spelen, dan vertél je maar aan het publiek, wat
 er toen gebeurde.

De weduwe: Komt gèrgerd op, half gekleed als matroos. Kunnen jullie nou echt
 niet zonder mij ? Vooruit jij daar... Tegen lijk 4. Vertel het publiek over
 het aansprekersoproer.

Lijk 4.: Ja, maar hoe ? Ik wil toneelspele en geen lezing houden.

De Weduwe: Dan maak je er een bodeverhaal van. Zo loste Vondel dat al op.
 Dat is trouwens dezelfde eeuw. Vooruit nou, begin, anders laat ik je verrotten.

Lijk 4.: Aarzelend en stuntelig. Het aanspreken van de doden was toendertijd een vrij beroep. Maar het gemeentebestuur wilde er een overheidsdienst van maken om zo de gemeentekas te spekken, want er waren nogal veel doden toendertijd... Dat namen de aansprekers niet...

De weduwe: Dat is toch geen bodeverhaal. *Pakt lijk 4. bij de kladden en schudt hem onder de volgende woorden door elkaar:* Kom hier. Je stormt van hier naar voren, alsof de duivel je op de hielen zit. Je bent net uit de verschrikkelijkste beroeringen weggerend om het publiek verslag te doen. En buiten adem vertel je al het gruwelijks, dat je gezien hebt. Doorleefd, betrokken...en met het schuim op je bek.

Lijk 4. stormt naar voren en de Dood doet 'm struikelen - op z'n kniën begint hij z'n verhaal. De weduwe gaat tevreden af.

Lijk 4.: Ze hebben het hele huis van De Pinto leeggehaald. Met vijftien, zestien man zijn ze met houwens en houwdegens naar binnen gegaan en hebben iedereen, die zich verzette neergeslagen. De trappen dropen van het bloed. Goud, zilver en sierraden verdwenen in hun zakken. Het hele huisraad ging het raam uit en viel aan splinters op de keien. Een van de bedienden van De Pinto heeft toen de burgerwacht gewaarschuwd en die hebben de plunderaars opgewacht, toen ze het huis uit kwamen. Er werd gestoken en geschoten en er vielen doden. Twee hebben ze er toen gevangen genomen. En nu wordt er over de hele stad gevochten en geplunderd. De burgemeesters hebben 300 burgers onder de wapenen geroepen, die te voet en te paard inslaan op het volk. Het maakt niet meer uit, of je de toestand rustig bespreekt, of plannen maakt om te plunderen; iedereen wordt neergeslagen of neergeknald. Het zijn allang niet meer de aansprekers, die het oproer kraaien, nee! Er zijn er veel meer die behoeftig zijn, en die het steekt, dat de nette burgers op de gouden dozen schijten ... (21)

De weduwe: *Komt op, verkleed als matroos.* Zo is het wel genoeg. Het was maar om een ideeetje te geven. *De muzikanten zetten het thema van "O, dag, o langgewenste dag" in. (22)* Waar waren de vrouwen in de Gouden Eeuw? De meesten zaten thuis, te wachten, tot manlief op kwam dagen...

Meisje: *Zingt:*

o dag, o langgewenste dag
daar een menig mens naar wensen mag
ons scheepjes komen binnen

en het is voor de ree van Amsterdam
dat daar mijn allerlieftste thuis kwam
en ik scheidde d'r mee uit met spinnen

en ik schopte het spinnewiel aan de kant
en ik stak het in de lichte brand
en ik schopte het met mijn voeten

en och, als dat er eens was de schuit
en als daar mijn allerlieftste kwam uit
hoe minnelijk zou ik hem groeten

wie hoor ik kloppen aan mijn deur
zijt gij het beminde serviteur?
wellekom zo moet gij wezen

ach liefje, wat hebt gij in de zin

wilt gij nu weer het zeegat in
of wilt ge met mij paren ?

zo haalt uw zeiltjes spoedig in
en doet naar uwen vrijsters zin
dan hoeft gij niet te varen

Matroos: *Gespeeld door de weduwe, komt op het meisje toe.*

Meisje: Ik had je nog niet verwacht...Hoelang blijf je ?

Matroos: Lang genoeg om je diep in de ogen te kijken. Ik hoorde je zingen.
Maar waarvan zou ik moeten leven, als ik niet ging varen ? Zou ik thuis moeten
blijven zitten en wachten tot iemand mij arbeid biedt ? 19

Meisje: Jullie mannen hebben het gemakkelijk. Als je weg van huis wil, als
je avontuur wil dan neem je dienst op de vloot of in het leger. Ik wou dat ik
weg kon van 't schuren van de pannen en het eetgerei, van het hakken van het
hout voor het vuur, van het sjouwen van de wateremmers naar de pomp, van het
zeulen van het wasgoed naar de rivier en van de rivier - nat en zwaar naar de
bleek en van de bleek terug naar huis... Wij vrouwen sloven de hele godsganse-
lijke dag om 's avonds uitgeput tot de ontdekking te komen, dat we eigenlijk
niet leven. (23).

Matroos: Trek ook zo'n stoer pak aan. Ga de wijde wereld in...

Meisje: Maar dat kan toch niet, ik ben een vrouw.

Matroos: Je zou de eerste niet zijn.

Meisje: Hoezo ?

Matroos: Er zijn vrouwen, die als mannen willen gaan en staan waar ze willen
en als mannen willen verdienen. (24)

Meisje: Dat kan ik niet geloven.

Matroos: Ik zal het je bewijzen. Op gevaar af, dat je me aanbrengt en
me laat geselen.

Meisje: Ik ? Ik zal jou nooit pijn doen, mijn liefste, en niet toelaten dat
iemand je pijn doet.

De matroos brengt de hand van het meisje naar haar borst.

Matroos: Ook niet, als blijkt dat ik een vrouw ben ?

Meisje: *Schrikt en trekt haar hand terug.*

Matroos: Ik kan er niets aan doen. Ik ben geboren met een vrouwenlijf, maar
ik voel als een man voor vrouwen. (25).

Meisje: Maar dat is niet mogelijk...Je hebt me bedrogen !

Matroos: Ik heb je niet bedrogen, als ik zei dat ik verliefd op je was. Je hebt iets in je wezen, dat man én vrouw bekoort. Als ik je maar even zie, dan schiet ik in vuur en vlam. En als je me morgen laat geselen en brandmerken, dan heb ik je daarom nog lief.

Meisje: Oh, liefste, wat vreselijk. Je was zo zacht voor me, zo vertrouwd. Ik voelde me bij jou beter als bij alle andere mannen. Ik had het kunnen weten. Ze huilt.

Matroos: *Slaat de arm weer om haar schouder. Het meisje verzet zich nauwelijks.*

Het was voor mij de enige manier om met vrouwen in contact te komen, zoals mannen dat doen. Om met vrouwen te vrijen.

Meisje: Mijn matroos. Wat een vrijheid heb je. Wat een avontuur.

Matroos: sa, mooi meisje, luistert naar mijn reden
als een jong matroosje zal ik u kleden
al met een pikbroek aan
mooi meisje, wilt gij gaan
met die kleren aan u frisse leden (26).

Het meisje gaat af en de weduwe trekt haar matrozenjak uit.

De weduwe: Als vrouwen, die met vrouwen omgang hadden, opgepakt werden, draaide dat meestal uit op zo'n jaar of vier, vijf dwangarbeid. Mannen die met mannen omgang hadden kwamen zonder pardon op de brandstapel. Sex tussen vrouwen werd dus toen ook niet serieus genomen. Hoewel... vier jaar is veel, als je bedenkt, dat een man die een zestienjarig meisje verkrachtte hooguit twee weken water en brood kreeg. (27).

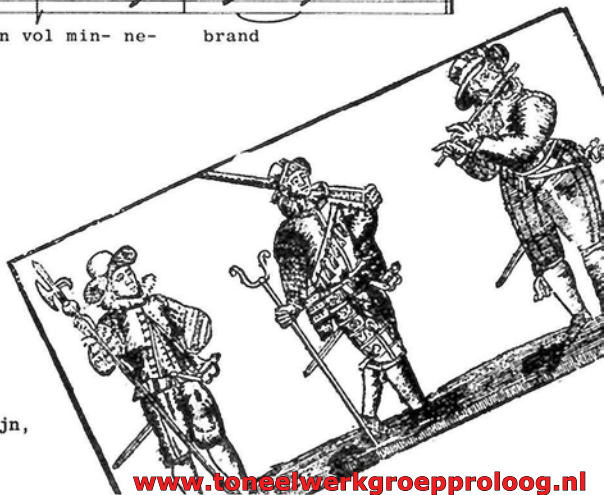
De muzikanten zetten "Daar waren drie jonge maagden" in en de twee vrouwelijke levende lijken zingen samen met de weduwe:

daar waren drie jonge maagden
te Gent in Vlaanderenland
ik hoorde haar droevig klagen
hoe dat zij stonden verslagen
en de jongmans gingen van kant
en zij bleven vol minnebrand

haar namen zijn niet vergeten
't was Grietje en Jacomijn
en Betje. Zij spraken met reden
"ik wil er mij gaan verkleden
gelijk een jongman fijn,
want ik wil er soldaat nu zijn"

de kapitein hoort haar spreken
vraagt: "gasten, hoeveel zal het zijn,

dat ik u de hand zal geven ?
want ik zie in de raad verheven:
gij zijt er nog jong en bedaard
want gij hebt er nog geen baard"

zij kregen het geld in tassen
zij gingen bij dag en bij nacht
met de soldaten krioelen
zij lieten in Venus doelen
haar schieten met groote kracht
tot haar geld was doorgebracht

zij werden terstond gevangen
gebracht voor de kapitein
daar zag men haar schreien en tieren
voor alle de officieren
die lachten met groot geluid
en wezen haar vonnis uit (28).

Zingend en dansend gaan de drie af. Dan verduistert het toneel, het bli'semt en het dondert en het wagnerdoek schuift open zodat de zwarte pop met het witte masker zichtbaar wordt, nu gekleed als dominee...

Dominee Van Bijlder: We hebben al vele tekenen van God gehad: oorlog; pest onder het rundvee; watervloeden en nu ook de grote werkloosheid. Maar we zijn helaas niet beter, maar slechter geworden. We hebben de nek verhard en geen pijn gevoeld. In Sodom zijn die tekenen niet door God gedaan, voor hij die stad vernietigde. En toch zijn velen hier tot de zonden van Sodom, tot Sodomie vervallen. Hoe kan het anders, of de Heere moet zo een land straffen. Want als door de list van de duivel die zonde de overhand krijgt, dan zouden steden en dorpen ontvolkt worden. Door dat onnatuurlijk gedrag zou immers de voortplanting stoppen en zouden er geen nieuwe mensen geboren worden... (29). *Het doek valt en de Dood verschijnt op het voortoneel.*

De Dood: Dit is dominee Var Bijlder uit Faan, die in 1730 een felle kruistocht startte tegen homoseksualiteit - sodomie heette dat toen, of "het vuile werk". Zijn preken werden in dank afgenomen door de Grietman - de gezagsdrager - van Langwolde en Oosterdeel, Rudolf de Mepse. Die arresteerde in 1731 23 mannen en jongens op verdenking van "het vuile werk". En op de pijnbank kreeg hij elke bekentenis, die hij verlangde:

Er komt een man op, die op de dood toeloopt en zegt:

Man: Ik werd door De Mepse opgeroepen om de gevangenen te bewaken. Ik wilde niet, ik moest. Hij dreigde mij ook te beschuldigen... En ik heb ze allemaal uit de folterkamer zien komen: Mindelt Jans, die jankte dat ze hem jammerlijk hadden geslagen; dat hij alles had moeten bekennen, maar dat hij niet meer schuld had "als de vrenten die op de aarde leggen". Jan Jacobs kon zijn armen niet meer gebruiken om te eten. Jan Harms had een gat in z'n hoofd, waar je twee vingers in kon leggen. En allemaal hebben ze bekend: Eysse Jans, Harmen Arents, Jacob Hindriks... *Glijdt uit de armen, die de dood om hem heen geslagen heeft en knielt op de grond*:... én Jan Pot. Ik was z'n vriend, heeft ie gezegd. Hoe graag had ik dat zelf uit zijn eigen mond gehoord... *En terwijl de dood*

hem optilt en wegvoerd, zegt de man: Maar hij zei het tegen De Mepse !
De Dood: Dat is de Gouden Eeuw. Maar maak u geen illusies. Homo's in elkaar slaan is nog steeds aan de orde van de dag. "Pervers is: dat miljoenen juichend voor de beeldbuis zitten wanneer twee mannen elkaar tot bloedends toe aftuigen, terwijl ze vol afgrijzen toekijken, wanneer twee mannen elkaar teder aanraken. Dat is de stand van zake ! (30.)

22

HOORT DE COUPONSCHAAR KNIPPEN

1750/1813

De weduwe komt op, weer in haar eigen uitmonstering.

De Weduwe: Ja, genoeg van de Gouden Eeuw. Maar maakt u zich geen zorgen, lief publiek. Gruwelen heb ik u beloofd en gruwelen zult u krijgen. De eeuw van het potverteren is aangebroken; de tijd van Jan Salie. (31.)

De muzikanten zetten het Pierlallied in en de lijken komen naar het voor-toneel en zingen:

Samen:

hé, Pier, de heren teren op
 de rijke erfenis
 op wat door "bon papa" met tucht
 bijeengestolen is
 ze zijn het ondernemen mee
 zó neemt de werkloosheid toe

De Dood:

't is schand, zegt Pierlala, sa
 't is schand, zegt Pierlala

Samen:

het volk, dat sterke handen heeft
 en werken wil voor brood
 moet nú met één hard schooiën om
 een aalmoes in haar nood
 wordt door de rijkelui bespot
 vernedering is zo haar lot

De Dood:

verdomd, zegt Pierlala, sa sa
 verdomd, zegt Pierlala

De Dood: De Hollandse werven, waar de snelste en machtigste schepen ter wereld gebouwd werden, kwamen in de 18de eeuw stil te liggen. Wat zou je als reder nog nieuwe schepen bouwen om rijkdom te halen overzee, als je zó door je ouwe heer met je kont op het fluweel gezet was ? En wie krijgt de klap-pen ? (32).

De muzikanten zetten "de klacht van de scheepstimmerlieden" in en één van de lijken zingt:

'k wou het scheepstimmeren wel vervloeken
 en het lopen ook na hoek en brug om te halen een

Scheepstimmerman:

ik wou het scheepstimmeren wel vervloeken
en het lopen ook na hoek en brug
om te haelen een paar kouwen voeten
dat heb ik wel drommels in myn rug

zo wij dan nog maer werk kregen
dan was het alles nog niemendal
maer we bennen met de zaek verlegen
de kop is ons gelyk als mal

de bazen zyn nu stuurs van zinnen
de drommel magze spreken aen
daer is geen gelt meer by te winnen
ik wil niet meer na de werf toe gaen

wat dunkt u nu wel van die gekken
zy draegen een onderpak van fluweel
en met haer kaele geschoore nekken
me dunkt het is wat kreminneel

zy willen geen ander werk zoeken
teere liever tot haer laetste duyt
en als de noot haer komt bezoeken
dan moeten zy het zeegat uyt
ik hoop wij zullen wel werk krijgen
laet ons maer wagten met gedult
en laeten wij nog maer stille zwijgen
ja maet, wy zyn'er mee gezult (33).

Onder de laatste tonen van de muziek verlaten de lijken het toneel.

De Weduwe: Rond 1750 werd de armoede een gigantisch probleem. In sommige steden moest twee/derde leven van de bedeling of van het bedelen. Nou, dat vroeg om maatregelen. (34).

Het wagnerdoek gaat op en op het toneeltje verschijnt de pop, nu gekleed als schout.

De Schout: Wij bestuurders van deze stad, merken dat deze stad steeds zwaarder belast wordt door de aanwezigheid van zeer vele vreemde bedelaars, invallenden, klaplopers en vagebonden - mannen, vrouwen en kinderen - die van de ene dag op de andere leven en een beroep doen op de aalmoezen die bestemd zijn voor de werkelijk behoeftigen.

De Weduwe: Stop, stop..wacht eens. Hoort u dat nou. Dat verhaaltje dat mensen van de w.w. profiteren - dat ze zogenaamd te lui zouden zijn om te werken - dat is dus ook niet van vandaag of gisteren. Waar moeten al die mensen werk vandaan halen, mijnheer de Schout ?

De Schout: Onder hen zijn lieden die openlijk klaplopen; die hun dagen vullen met dobbelen, gokken, dronkenschap, prostitutie en andere goddeloosheid. Onder hen zijn zakkenrollers, inbrekers, oplichters, ...

De Weduwe: Ja ja, gaat u zo door, gaat u zo door. Wéér zo'n truuk van de macht-hebbers. Is het heden ten dage niet nog zo, dat mensen die protesteren tegen kernwapens en kernenergie of die een woning kraken afgeschilderd worden als misdadigers, om ze vervolgens uit te kunnen schakelen ?

De Schout: Vagebonden, bedelaars en straatschenners dienen zonder de minste terughoudendheid opgepakt te worden en gestraft. Met geseling, als zij de eerste maal opgebracht zijn; de tweede maal met geseling en brandmerk en de derde maal met de galg.

De Weduwe: Ja, de ene z'n dood is de andere z'n brood. Aan dat soort maatregelen heb ik dan ook drie van mijn mooiste lijken te danken. Onze muzikanten: De Schele, de Bolle en de Kale ! Hier hun tragisch levenseinde:

23

De Schout: Richt zich in de functie van "rechtsprekende macht" tot de muzikanten:
Nu dient voor dit hof de zaak van de vierdubbele moord in de scheerderswinkel
aan de Lege Beurzenstraat. (35). Vier vooraanstaande burgers werden daar door
drie onverlaten beroofd van hoofd en portefeuille. Peterus Maria van Delft,
bijgenaamd de Kale, waarom hebt ge aan die gruweldaden meegewerkt ?

24

d'r is geen werk en je mag niet ste-len maar je moet toch
wat om te blij-ven leven dus ik huurde een pand aan de
beur-zen-straat en be- gon met m'n ma-ten een scheerders- zaak
we wa-ren met drie de ka- le die praatte de klanten er
in de bol-le die smeerde 't schuim aan de kin de sche- le die
snee hij aarzel- de nie we wa- ren met drie

De Kale:

d'r is geen werk en ge moogt niet stelen
maar ge moet toch wat om te blijven leven
dus ik huurde een pand aan de Beurzenstraat
en begon met m'n maten een scheerderszaak (36).

De Schout: Was het uw idee, van Delft ?

De muzikanten:

we waren met drie
de Kale die praatte de klanten er in
de Bolle die smeerde het schuim aan de kin
de Schele die snee en hij aarzelde nie
we waren met drie

De Schout: Petrus Johannes van Eynthoven, bijgenaamd de Bolle. Kunt u het
hof verklaren, waarom de ingezepte hoofden van uw slachtoffers zo allemachtig
stonken ?

De Bolle:

'k heb zelf in geen maanden geen zeep meer gehad
maar wa's een barbier zonder zeep aan z'n kwast
dus ik schepte in het huisje 't sch eel van de ton
scheerschuim - en 't riekte als after-lotion

De Schout: Gij hebt achtbare burgers ingezeept met het schuim, dat op de
beerput tsaat ? Schaamt ge u niet voor z'n smeerlapperij ?

De Bolle: Tegen de andere muzikanten: Als hij was gekomen, dan had ik 'm ook
goed ingezeept.

De Schout: Daar zul je voor boeten, Van Eynthoven...

De muzikanten:

we waren met drie
de Kale die praatte de klanten er in
de Bolle die smeerde het schuim aan de kin
de Schele die snee en hij aarzelde nie
we waren met drie

De Schout: Hubertus Maria van Dommelvolk, bijgenaamd de Schele. Gij hebt tenslotte de moorden begaan; gij hanteerde het scheerdersmes ?

De Schele: Wat ? Zijn ze er in gebleven ? En ik scheerde nog wel zo precies.

ik had nog een sabel der kavallerie
een betere krabber die vinde gij nie
ze raakten hun baard en hun kop erbij kwijt
ik scheerde m'n klanten voor eens en altijd

De Schout: En vervolgens hebt gij uw onthoofde slachtoffers uitgeschud en u over hun bezittingen ontfermt ?

De Schele: Wie ? Ik ? Nee...

De muzikanten:

we waren met drie
de Kale die praatte de klanten erin
de Bolle die smeerde het schuim aan de kin
de Schele die snee en hij aarzelde nie
we waren met drie

De Schout: De getuigenissen gehoord hebbende, veroordeelt het hof u tot de galg.

De Kale: Merci, edelachtbare. Maar als ik vragen mag: is die straf, die gij daar uitspreekt voorwaardelijk ?

De Schout: Heeft iemand nog een laatste wens ?

De Dood doet de muzikanten de stropen om, die hen boven het hoofd hangen.

De Bolle: Jawel, edelachtbare. Mogen we nog een keer samen een moppie spelen ?

De Schout: Zitten !

De muzikanten gaan zitten en trekken zo de strop om hun nek dicht en geven de geest. Black out. (De Dood gaat af.)

Als het licht weer langzaam opkomt:

De Weduwe: In Brabant en Limburg ontstonden in deze eeuw grote gewapende benden. Arme donders, die zich organiseerden om te pakken, wat ze niet kregen. Een van de grootste was de "Bende van de Witte Veer". Hun leider was Zwarte Johannes...(37).

In het schemerduister sluipen twee gedaanten in wijde zwarte kapes en met grote hoeden over hun ogen getrokken het toneel over, zonder elkaar te zien. Als ze met de ruggen tegen elkaar aan lopen schrikken ze beiden en de grootste slaat de andere de tanden uit z'n bek. Dan gaat het licht aan.

Zwarte Johannes: Ben jij dat, Aal ?

Alewijn Aardappel kijkt zijn leider verbijsterd en tandeloos aan. Lucretia en Scholle, twee andere benedeleden komen oprennen.

Zwarte Johannes: Waar is je witte veer ?

Lucretia loopt naar achter het toneel en trekt daar een kip een staartveer uit en komt terug op om de veer in Alewijn's hoedrand te steken.

Lucretia: Vergeten !

Alewijn herstelt zich, met de veer op z'n hoed en Johannes richt zich tot de zaal.

26

Zwarte Johannes: In de beste tijd waren we met z'n driehonderd vrouwen en kerels. We hadden een witte kippeveer op de hoed, daar herkenden we elkaar aan. We zaten in Venloot, op de grens van Holland en Staats-Brabant. Die hadden ieder hun eigen rechtspraak. Dus als we door de een gezocht werden, wipten we over de grens naar de ander... Lucretia hier - Lucretia de Heydinne noemden we haar - was een van de eerste, die ze te pakken kregen.

Lucretia: Het was niet de eerste keer, dat ze me geselden en brandmerkten.

In Maastricht, in Koblenz en in Brugge was me dat ook al overkomen.

Maar toen ze me in Breda te pakken hadden, hebben ze me uitgewrongen om de namen te krijgen van de leiders van de bende en van de helers en om de schuilplaatsen. En daarna hebben ze me gehangen.

Zwarte Johannes: Ze was net twintig jaar, toen ze op de markt in Breda aan de galg bungelde. Alewijn Aardappel hier was een bekwaam kapitein. Maar helaas, hem pakten ze twee jaar later, in Heusden...

Alewijn: De venen en vaarten, de bossen en moerassen rond Loon op Zand vormden een prima schuilplaats. Niemand kon je daar vinden. Maar we waren te ongeduldig. We wilden actie. En we hadden zin in gebraden kip. En toen grepen ze ons in de kraag. Mij en Don Juan; en 't Haantje was erbij en ... ik en Pootje... dat was de man van Veronika hier. *Hij legt z'n arm over de schouder van Scholle.* Die noemde we Scholle met de scheve mond. Mooi was ze niet... *Scholle duikt onder Alewijn's arm door en draait die in een pijnlijke hoek en Alewijn zegt benauwd: ...maar je kon geen betere mee op pad hebben.*

Scholle: *Stoot Alewijn weg en gaat naar Johannes toe. Terwijl ze haar tekst zegt haalt ze Johannes aan en jat uit zijn zakken sierraden, die ze achter z'n rug doorgeeft aan Lucretia. Johannes gaat op in het geflikfloo...* Vanuit het Ravensbos ondernamen we in groepen strooptochten soms tot ver in Holland en Zeeland. Schapen stalen we en varkens, wasgoed dat op de bleek lag, geld en zilveren voorwerpen. En ieder had zo wel een nette burger, die als heler wat mee wilde verdienen.

Zwarte Johannes: Scholle en ik werden weer een jaar later gepakt. En toen was het uit met de Witte Veer. De meesten van ons zijn opgehangen. Sommigen zijn gevlucht naar de grotten in de Belgische Ardennen om daar opnieuw te beginnen.

Er klinken politiefluiten - verwarring onder de benedeleden, maar niet zoveel, dat ze niet van de konsternatie gebruik maken om - terwijl ze af gaan - het orgeltje van de Schele te stelen.

De weduwe: Ach ja, zo kwamen ze allemaal aan hun eind. En mijn kollektie groeide. In Lâmburg had je omstreeks die tijd de zogenaamde "Bokkenrijders". Die zijn veertig jaar lang een gesel voor de rijken geweest. Maar tussen 1773 en 1778 werden er zo'n honderdtachtig aan de galg gebracht. Dat was te veel voor mijn kollektie.

De Dood: Het is mijn stijl niet !

De weduwe: Wat is jouw stijl dan wel, bleke ?

De Dood: Dát...zal ik je laten zien.

we- ven al dit en we we- ven al dat we

we- ven de hemden voor an- dermans gat

fijn of grof weven doen we toch van je

roele met de spoele van je tak tik tak van je

27

Als het Wagnerdoek open gaat toont 't een wever - in lompen gehuld - werkend aan zijn getouw.

De wever:

daar zitten we nou aan ons getouw
bleek van de honger en bleek van de kou
we weven al dit en we weven al dat
we weven de hemden voor andermans gat

fijn of grof, weven doen we toch
van je roele met de spoele
van je tak, tik, tak
van je roele met de spoele
van je tak, tik, tak

de zakken waar het graan in gaat
die weven wij, maar zonder baat
al is er graan in overvloed
wij lijden honger en tegenspoed

fijn of grof, weven doen we toch, etc.(38).

Aan het eind van het lied verliest de wever zich in een hoestbui. In die hoestbui verschijnt plotseling een klant, diemen alleen op de rug ziet.

Klant: WEVER, ik heb een opdracht voor je. Een vriend van mij zal spoedig sterven. Ik wil dat hij opgebaard wordt in het fijnste dodenlaken. Doe het werk goed en doe het snel, dan zal ik je belonen naar verdienste.

De klant verdwijnt weer even plotseling als ie gekomen is. De wever gaat als een bezetene aan 't werk. Dan komt de vrouw van de wever op:

Vrouw: Werk niet te hard, man. Je bent ziek en er is in geen weken goed voedsel in huis geweest. Ik breng je wat heet water met kruiden...

Wever: Ik heb geen tijd. Als ik dit werk goed en snel aflever, zullen we geld hebben om brood te kopen. Het was een rijke heer en hij beloofde een rechtvaardige beloning.

Een black-out. Als het licht weer aangaat, zit de wever weer alleen op het toneeltje en drapeert het laken, dat zojuist klaar is, om zijn schouders.

Wever: Dit is 't mooiste, wat ik ooit gemaakt heb. Zo gelijkmatig en zo soepel. *De klant komt weer op - het is de Dood.*

De Dood: Dat klopt, wever, het laken was voor jou. Het is je tijd. Maar ik wilde je niet meenemen, zonder dat je één keer zelf profijt zou hebben van je inspanningen en van je vaardigheden...

De wever verstijft in een doodskramp. Black out. (39).

De weduwe: Nou, dat noemt ie dan zijn stijl. Ik kan het niet aardig vinden. Wat moet er nou met die arme vrouw gebeuren? En ze zullen wel een hele stoet kinderen hebben ook... Maar nu iets heel anders. We hebben het over bendes gehad, die ons land afstroopten. Maar de grootste bende, die in die tijd onze gewesten overviel was wel het Franse bevrijdingsleger. De verworvenheden van de Franse revolutie kwamen ze hier brengen: vrijheid, gelijkheid en broederschap... (40).

De muzikanten zetten "De Nieuwe Fransche Tyrannie" in en er verschijnt een rolzanger met op een plaat gruwelijke taferelen geschilderd, ter illustratie van wat hij gaat zingen. (41/42).

Rolzanger: Ik zing voor u een lied over de nieuwe Fransche tyrannie, bedreven aan de borgers van Woerden - mannen vrouwen en kinderen mede. Luistert naar uw geliefde rolzanger...

o Nederlanders blijft wat staan
en hoort wat ik zal zingen
wat door de Franschen is begaan
't zijn nooit gehoorde dingen
hoort van de Fransche tyrannie
bedreven aan de borgerij
al in de stad van Woerden
hoort hoe dat vee daar roerde

Toen ik het verschrikkelijke nieuws hoorde, lieve mensen, heb ik mezelf spoorsslags naar Woerden begeven om al die ellende aan te zien en voor u uit te schilderen - de verf is nog nat!

die roversbenden trokken voort
gingen met hele troepen
al in de huizen dreigde moord
doorzochten alle hoeken
sleepten't huisraad op de straat
doorzochten alles in die staat
van geld en goed te roven
gooiden alles onderste boven

Er is wat triestigheid op de wereld, mensen. En als je niet oppast, is die nog besmettelijk ook. Daarom op tijd een goed medicijn. *Neemt een stevige slok uit zijn jeneverfles.*

een vrouw riep: "God, waar is m'n man
waar zou m'n man toch wezen"
toen kwam daar zo een Fransch tyran
die stak die vrouw ter neder
een andere vrouw sloeg zucht op zucht
was zeven maanden ver bevrucht

stak haar een Fransch verrader
dat haar vrucht viel op de aarde

Vergeet de centenbak niet, dames en heren. Ik heb een zieke vrouw, die
bedlegerig is, en acht - wat zeg ik - wellicht al negen kinderen...

't was roven, moorden, anders niet
en plunderen ook mede
men reeg er kinderen aan een piek
de grijsaards moesten delen
men moordde daar toen man en vrouw
o alles was in druk en rouw
die Fransche roversbende
stortte alles in ellende

Dank u, dank u, beste mensen, voor uw welwillende gaven. Morgenavond - dezelfde
plaats en de zelfde tijd - zing ik voor u: "De moord van Raamsdonk".

Als hij afgaat, moet hij de opgehaalde centen inleveren bij de weduwe.

De weduwe: Na een paar jaar had de Franse keizer ook Nederlandse jongens nodig
in zijn legerscharen, om Europa op de kniën te krijgen. Twee van de drie
Nederlandse jongens werden in het Franse leger opgenomen. En vooral van de
tocht naar Moskou zijn er slechts weinigen teruggekeerd.

*Het wagnerdoek gaat open en we zien het achterdoek - achtergrond voor een zwa-
re sneeuwstorm, waarin twee afgematte en afgetakelde soldaten rondstrampelen.*

Soldaat 1.: Zijn we nog niet op die plaats, waar we op de heenweg dat varken
gestolen hebben?

Soldaat 2.: Hout oeven bakkes toch es dicht. Anders slaat de kou naar binnen.

Soldaat 1.: Witte nog, kameraad? "Non, non" riep die Poolse boer in 't Frans.
Wist hij veel dat we uit Holland komen.

Soldaat 2.: Ik kom uit Brabant.

Soldaat 1.: Dat is dezelfde kant op. Recht door en blijven stappen...

Soldaat 2.: Wie zegt nou, da we de goeie kant op lopen?

Soldaat 1.: O, da varken was zo bruin, zo bruin aan 't spit...

Soldaat 2.: Hoorde gij wa ik hoor? *Paardengetrappel.* De Russische cavallerie.

Soldaat 1.: En het vet droop in het vuur en siste...

Soldaat 2.: Ga liggen, Jacob, voor lijk. Dan hebben we nog 'n kans. *Hij
slaat z'n kameraad de sneeuw in. Ze liggen daar tot het hoefgetrappel wegsteft.*
Dan horen we weer de storm gieren en in de verte wolvengehuil.

Soldaat 2.: We hebben het geflikt, Jacob. Ze dachten da we dood waren. *Hij
probeert Jacob op te sjoarren, maar die komt niet meer in beweging.* Opstaan,

Jacob. Ge hoeft niet meer voor lijk te spelen. Lopen, Jacob, lopen, dan blijfde warm. En niet teveel ouwehoeren. *Neemt Jacobs hoofd in de handen en zegt:* Niet teveel ouwehoeren, want dan slaat de kou naar binnen. Zing wa. Hoe was dé liedje ook alweer, dat we zongen toen we in dienst geloot waren ? *Hij zingt terwijl hij zacht het lijk van Jacob wiegt:*

ik zou zo graag een meisje wezen
ik zou zo graag een meisje zijn
dan was ik vrij van 't soldatenleven
dan was ik vrij van de soldaterij (43.)

30 *Dan ziet ie de Dood naderen. Hij schrikt en loopt haastig weg van het lijk. De Dood zet het bevroren lijk van Jacob rechtop en gaat de andere soldaat achterna.*

De weduwe: Zo vonden we hem en zo staat ie in ons kabinet. Een prachtig stuk bevroren ellende. *Tot de soldaat:* Was het koud, jongen ?...bedankt. *De soldaat maakt een buiging en gaat af.*

Toen de Fransen vertrokken met stille trom, was niemand in ons land daar rouwig...*laet het publiek de rijm afmaken.* Integendeel ! Dezelfde mensen, die ze met veel gejuich ontvangen hadden, juichten en dansten even uitzinnig. toen ze weggingen dít lied:

Franse ratten rolt uw matten wilt naar huis toe ke- ren
 zegt: dag vrinden die ons minden of men zal u le- ren
 op de pijpen dan- sen nu hebt gij goe kan- sen
 weg Gascon wiede- bon bon bon door 't keizers schoon kanon

De lijken komen op en maken zingend en dansend het podium sneeuwvrij.

Samen:

Fransche ratten, rolt uw matten
wilt naar huis toe keren
zegt: "dag vrinden, die ons minden"
of men zal u leren
op de pijpen dansen
nu hebt gij goe kansen
weg Gascon, wiede bon bon bon
door 't keizers schoon kanon

't is viktorie ende glorie
voor de jonge lieden
requisitie, contributie
't zal niet meer geschieden
hier in deze landen
Franschman, vlugt met schande
vlugt nation, wiede bon bon bon
door 't Russisch schoon kanon

laet ons zingen, laet ons klingen

vreugde en viktorie
 van die helden die hun stelden
 die haelden de glorie
 dat hij lang mag leven
 die ons vree komt geven
 zingt vrijdom, wiede bon bon
 door alle 't schoon kanon (44).

31

AN SALIE GAAT WEER ONDERNEMEN

1815/1914

Met als overgang "Oranje boven, leve Willem I"

Samen:

dus na de Fransen komt de tijd
 van koning Willem I
 die bracht hier de bedrijvigheid
 weer krachtig op de been
 in werken plannen was ie sterk
 maar, Pierlala, wie deed het werk ?

De Dood:

het volk, zegt Pierlala, sa sa
 het volk, zegt Pierlala

De weduwe: Hij legt kanalen aan, zeggen de geschiedenisboekjes; hij legt spoorwegen aan; hij legt polders droog... maar zien jullie die fijne mijnheer in zijn zijden broek met een schop in de modder staan wroeten om het Noord-Hollands kanaal te graven ? Hij was koning van Groot Nederland. Dat was Nederland en België samen. Een gedwongen huwelijk, dat al in 1830 op een echtscheiding uitliep.

Samen:

en na tien dagen heldenmoed
 raakten we België kwijt
 en daarmee ook de industrie
 't werd de hoogste tijd

dat hier fabrieken kwamen staan
door wie werd dáár het werk gedaan ?

De Dood:

het volk, zegt Pierlala, sa sa
het volk, zegt Pierlala

De lijken dansen af.

De weduwe: Toen moest in ons land in versneld tempo de industrialisatie doorgevoerd worden. Dat was een proces, dat in het buitenland al een eeuw op gang was, maar dat verhinderde onze ondernemers niet om alle onrechtvaardigheden tegenover hun arbeiders te herhalen, die hun buitenlandse kollega's in een eeuw bij elkaar verzonnen hadden. (45.)

Pierlala is achter de weduwe komen staan en wil haar in haar nek zoenen.
Wat maak je me nou, Pier ?

De Dood: Ik vind je zo aardig, als je je zo opwindt.

De weduwe: *Ontwijkt 'm maar de dood dingt aan.* Hou op met die smoesjes.

Wij hadden een zakelijke overeenkomst. En blijf met je kouwe jatten van m'n lijf.

De Dood: Maak er niet zo'n stampij van. Ik bedoel er verder niks mee.

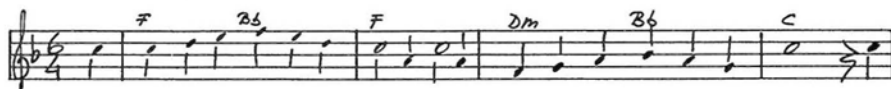
De weduwe: Ik weet anders maar al te goed, wat die omhelzingen van jou betekenen. Hoe vaak bleken vrouwen niet in de armen van de dood te liggen, wanneer ze een man omhelsden ? Hoe vaak was het resultaat van die omhelzingen niet dat ze stierven in het kraambed ? Hoe vaak zijn vrouwen niet door mannen als hun bezit beschouwd en uit jalouzie vermoord, zodra ze hun eigen lot wilden bepalen ? Of geestelijk vermoord door jarenlange opsluiting en intimidatie en mishandeling...? (46).

De Dood: Dat kun je toch niet op mij afschuiven. *Hij blijft de weduwe bedreigen en zij probeert hem met alles wat haar voorhande komt af te weren. Tenslotte grijpt ze haar pistool maar schiet dwars door de lachende dood heen...*

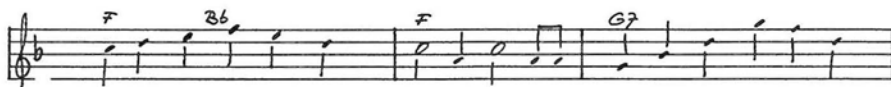
De weduwe: Vooral in deze eeuw, de negentiende, was de positie van de vrouw ellendiger dan ooit.

De Dood: *Laat de weduwe verder met rust.* Ik ben in deze tijd nog een kinderlijk-je misgelopen door toedoen van een vrouw, die zich niet neerlegde bij haar lot. Ik had m'n voet al tussen de deur...

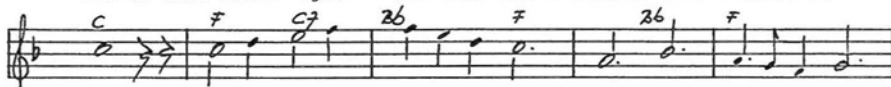
Het wagnerdoek gaat open en we zien een vrouw die haar kind in slaap zingt:

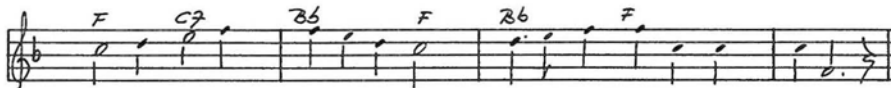
wie zal er ons kindeke dou-wen en doet het haar moederke niet wie

zal er haar deken- tjes vou- wen dat't schaars door'n holle ke

ziet kleine kleine moederk'alleen douw douw do-derie deine

kleine kleine moederke alleen kan van uw wiegske niet scheiden

wie zal er ons kindeke douwen
en doet het z'n moedertje niet
wie zal er z'n dekentjes vrouwen
dat 't schaars door 'n helleke ziet

klein, klein moederke alleen
douw, douw, doderideine

klein, klein moederke alleen
kan van uw wiegske niet scheiden

wie zou voor ons kindeke derven
haar laatste kruimeltje brood
wie zou er, wie zou er voor sterven
en lachen om kind en om dood (47).

Onder het zingen is de Dood binnengekomen en staat achter de moeder, klaar om het kinderlijkje mee te nemen

M'n kind, m'n lieve kind, ik bid je, niet dood gaan, blijf vechten. Je hebt maar zo weinig nodig, maar dat weinige kan ik je niet geven. M'n borsten zijn uitgedroogd en er is geen geld voor melk...

Haar man komt binnen - hij is dronken en verbergt iets achter z'n rug. De Dood wijkt.

De vrouw: Ben je daar ? Heb je gewerkt ? Heb je geld ?

De man: Ik was op de hei. Klootschieten.

De vrouw: Ben jij wezen klootschieten ? Terwijl je vrouw en je kinderen thuis kreperen ?

De man: Er is 's winters toch geen werk, mens.

De vrouw: Nee, 's zomers halen jullie kerels de oogst van het land en stouwen de schuren van de heer vol overvloed en 's winters laten jullie je de hei op sturen om met een houten bal te slingeren; zodat je niet zult klagen en niet op het idee zult komen om die schuren leeg te halen... Laat je toch niet zo bedonderen man !

De man: Er zijn mensen, die alles hebben en er zijn mensen die niks hebben. Zo heeft God dat gewild.

De vrouw: En heeft die God van jou dan ook gewild, dat ons kind van ondervoeding sterft ? *Ze ziet dat de man wat achter z'n rug verbergt.* Wat heb je daar ?

De man: De Zilveren Kloot. Ik ben de kampioen geworden. Ik zag de kloot van het andere dorp in het gras liggen. M'n maten sloegen met hun stokken op een bevroren stuk grond, daar vlakbij. Ik vloekte, ik gooide...precies op dat harde stuk zand en de bal kaatste op en schoot nog tien, vijftien meter door. Dus ik op de schouders van m'n maten terug naar het dorp en daar heb ik van de Baron

deze Zilveren Kloot gekregen - voor één jaar.

De vrouw: Die bal komt hier niet in huis. Versta je dat, man ?

De man: Doe niet zo raar. Het hele dorp wil 'm hebben en wij hebben 'm.

De vrouw: Wij hebben een kind, dat op sterven ligt. En jij laat het onrecht, dat de Baron je aandoet, afkopen door een zilveren pronkstuk ?

De man: Daar op de schouw wil ik m'n hebben.

De vrouw grist hem de Zilveren Kloot uit handen.

De vrouw: Je kunt kiezen: of je brengt die bal naar de lommert en je koopt melk en medicijnen, of ik verlaat met het kind voorgoed jouw huis.

De man: Maar vrouw, dat kan niet ! De Baron moet 'm volgend jaar aan de nieuwe kampioen geven.

De vrouw: Dan zal ie 'm eerst bij Oom Jan terug moeten kopen. (48)

Doek valt. De lijken dansen het toneel op, terwijl de muzikanten de intro van "De Ploegtrekker" spelen. (49)

34

luistert oud en jonk van jaren die nog leeft in de- ze tijd

'tgeen ik u zal open- baren van een grote misda- digheid het

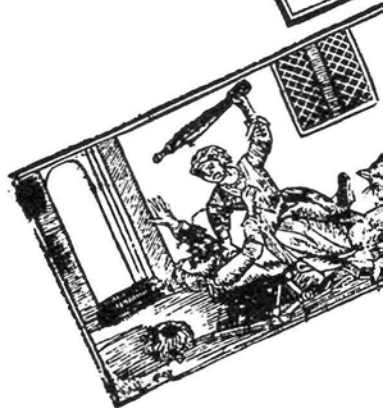
klonk ons in de o- ren toen wij het kwamen te ho- ren dat

er een man moest voor de ploeg 't was be- ter dan in de kroeg

Samen: Om beurten een kouplet - de mannen no. 4 en 5.

luistert oud en jonck van jaren
die nog leeft in dezen tijd
'tgeen ik u zal openbaren
van een grote vrolijkheid (50)
het klonk ons in de oren
toen wij het kwamen te horen
dat er 'ne man moest voor de ploeg
't was beter dan in de kroeg

opeens had hij zijn vrouw geslagen
en de vrouwen uit de buurt
staken hun koppen bij elkander
loerden op die gemene ploert

ze zagen met verlangen
en zochten hem te vangen
ze riepen met een groot geluid
"ruk hem de deur maar uit"

denk eens hoe hij stond verslagen
toen de vrouwen kwamen af
men heeft zijn vonnis voorgelezen
en ze gaven hem zijn straf
"gij zult er niet aan mankeren
wij zullen 't u wel afleren
dat gij uw vrouw nog ooit zult slaan
voor de ploeg zult gij trekken gaan"

denk eens hoe hij stond te beven
en hoe hij stond al in het zweet
toen er die vrouwen bezig gingen
maakten het tuig van het paard gereed
het zijn bij al geen gekken
die hem voor de ploeg doen trekken
met ene zweep al in de hand
zo joegen ze hem naar het land

op het land al aangekomen
riep hij: "het is het paard z'n stiel
vrouwtjes, wil me toch vergeven"
hij trok tot hij ter aarde viel
ik zal van heel mijn leven
mijn vrouw geen klap meer geven
'k zal doen gelijk enen braven man
van de ploeg ben ik zo bang

ik ga nu mijn sluiten geven
't is een les voor Jan en Piet
wilt er uwen vrouw geen klappen geven
want de ploeg die staat gereed
er is geen betere lere
maar ik doe het ook niet geere
ik zit liever in de kroeg
als te trekken voor de ploeg

De lijken dansen af.

De weduwe: Hoort de profeet van de nieuwe tijd: Domela Nieuwenhuys...

Domela: Er was eens een man, die Mammon heette en hij had een hond en die heette Plebs. De man hield veel van de hond, want hij had 'm nodig. En om zich van de liefde en trouw van de hond te verzekeren, ging hij met hem naar de rivier en wierp hem in het water. Wanneer nu de hond op het punt was van verdrinken, redde hij hem uit het water. Zo deed hij alle dagen en de hond dankte dus dagelijks zijn leven aan hem. Dit trof natuurlijk de trouwe hondenzijde. De dankbaarheid en de liefde van de arme Plebs tegenover zijn heer kende geen grenzen. Althans in den beginne. Maar langzamerhand ging de hond nadenken. Het is toch wel mooi van mijn baas, dat hij mij dagelijks redt van de ondergang en zich daarbij zelfs de laarzen nat maakt. Maar als hij zoveel van me houdt, waarom gooit hij me dan altijd eerst in het water? Dat is toch helemaal niet nodig. Toen de hond al denkende zover was gekomen, verliet hij zijn baas en zocht elders een onderkomen, dat hem verschoond hield van zulke levensgevaarlijke reddingen. Wie oren heeft om te horen, die hore! (51).
Domela verdwijnt door het wagnerdoek, zoals hij gekomen is en de twee vrouwelijke lijken komen op om "De spinsters van de vlasfabriek" te zingen. (52).

wij spinsters van de vlasfabriek ho-ren ons dikwijls door't pu-

bliek met recht be- klagen maar moest elk ons aan't werk zien

staan door kou en honger gans be- laân elk zou ver- smaden

regeerders die nooit ietsdoen tot ver- lichting van ons treurig

lot maar ons doen buigen on- der een arbeidswet zo

snood dat z'ons naar geest en lichaam doodt zal elk ge-tuigen

wij spinsters van de vlasfabriek
horen ons dikwijls door 't publiek
met recht beklagen
maar moest elk ons aan 't werk zien staan
door slijk en modder gans belaën
elk zou versmaden
regeerders die nooit iets doen tot
verzachting van ons treurig lot
maar ons doen buigen
onder een arbeidswet zo snood
dat z'ons naar geest en lichaam doodt
zal elk getuigen

wij spinsters van de vlasfabriek
zijn spoedig kreupel, zwak en ziek
wij zijn slechts slaven
door stinkend water steeds belast
veelal door kanker aangetast
onz'zwangere braven
verhopen nooit een bloozend kind
't is meest 'n lijkje dat men vindt
en als de kleinen
soms leven, dan is 't niet voor lang
en d'arme moeders zien ze bang
toch langzaam kwijnen

wij spinsters van de vlasfabriek
gezweept door 't vlugge mechaniek
doen handel bloeien
wij brengen grote schatten voort
toch zien we de bazen zonder 'n woord
ons loon besnoeien
och werkers, heb toch medelij
onttrekt ons van die tyranni
wilt samen strijden!
eist met ons allen ene wet

die 't vrouwenmoorden gans belet
ja, stopt ons lijden !

Onder de laatste tonen van dit lied komen de twee mannelijke lijken op, als Jordaners, en doen - net de vrouwen - aan het publiek verslag van het "Jordaanoproer". (53).

Man 1.: Soldaten hebben de hele Jordaan afgesloten. Het volk heeft met straatstenen en huisraad barrikaden gebouwd en tart de soldaten tot vuren. Vrouwen en mannen slaan zich op de borst: "Hier, schiet hier maar". En ze gooien met zware stenen. En vanuit de huizen van de Anjelierstraat worden de huzaren bestookt met bloempotten en stenen en pannen met kokend water...

De Weduwe: *Komt haastig op.* Jij hebt de smaak wel te pakken, is 't niet ? Waar ben je nou weer mee bezig ?

Man 1.: Het palingoproer van 1886.

De weduwe: En wie heeft gezegd, dat wij iets over het palingoproer zouden doen ?

Man 1.: Dat lijkt me nogal voor de hand liggen: 26 doden, 40 ernstig gewonden en ruim honderd lichtgewonden. Twee dagen veldslag tussen Jordaners en leger en politie.

Vrouw 1.: *Beslecht de discussie.* De politie had willen ingrijpen bij een palingtrekwedstrijd. Palingtrekken was al sinds 1860 verboden en in onbruik geraakt, maar het wilde zo nu en dan toch weer de kop op steken.

De weduwe: Wat is hier aan de hand ?

Man 1.: Drie nogal gehavende politieagenten kwamen terug op het bureau, met achterlating van een sabel in de gracht, en een kollega, die in een kelder op ontzet wachtte.

Man 2.: En het liep snel hoog op: in charge nam de politie de Zaterdagse brug, maar daar werden ze meteen weer afgerot.

De weduwe: Nou moeten jullie ophouden. *Ze gaat woedend af.*

Man 1.: Er zit veel onrust onder de mensen van de Jordaan. De helft is werkeloos en we wonen in hondehokken.

Vrouw 2.: Wij meiden wisten anders wel, hoe het anders kon. Het merendeel van de Jordaanse meiden dat een dienstje in de betere buurten en kende het verschil tussen wonen en wonen. En daarom stonden we vooraan op de barrikaden, met rode linten op de borst.

en de rijken ze hebben een woning met een
kamer of vier vijf daarin ze leven daar
net als een koning verge-noegelijk naar hun
zin zij leven daar net als een kon-
ning verge-noegelijk naar hun zin

Ze zingen en dansen - een Jordaanwals...

Samen:

de rijken, ze hebben een woning
met een kamer of vier vijf daarin
ze leven daar net als een koning
vergenoegeelijk naar hun zin

maar de armen, in krotten verborgen
moeten werken voor hun dagelijks brood
moeten werken tot hun ribben er van kraken
ziet het onderscheid is groot (54).

Man 1.: Aan het eind van de middag komt er zo'n 200 man infanterie naar de barrikaden: eerst schoten ze met losse flodders en daarna met scherp - en de eerste die viel was Jantje Beuning, de mandemaker. Stond voor op de barrikade mét de rooie vlag.

Vrouw 1.: Het merendeel van de lijken, die later op een kar naar het ziekenhuis vervoerd werden, had een kogel in de rug.

De weduwe komt woedend op, met een zweep in de hand.

De weduwe: Is het nu uit ? *Knaalt met de zweep.* Ik vraag me af, wiens lijken-kabinet dit is ? Wie is hier de baas ? Wie maakt hier eigenlijk de dienst uit ?

Man 1.: Maar het is toch een prima bijdrage. Of niet soms ?

De weduwe: Ik had het helemaal niet over het Palingoproer willen hebben. Ik wil- de het hebben over het Kermisoproer (55) van tien jaar daarvoor. Dat ging direkt over mijn brood. In 1876 werd de Amsterdamse Septemberkermis verboden. Nou, dat namen de Amsterdammers niet en toen werd het matten.

Vrouw 2.: Maar er is toen helemaal geen dooie gevallen. Waarom wil je het daar dan toch over hebben ?

De weduwe: Eén dooie.

De Dood: *Die door het wagnerdoek schiet.* Als dat zo was, dan had ik er van moeten weten.

De weduwe: Mijn man, Thomas Beckers.

De Dood: Maar die is toch niet gestorven aan de rellen ?

De weduwe: Die kreeg een hartaanval, omdat hij zich druk maakte over dat verbod. Ik heb 'm nog jaren meegesleept in het kabinet, gemummificeerd. (56).

En als de mensen dan vroegen: "Hoe gaat het met uw man ?" dan wees ik naar binn- en zei ik: "Gaat u het 'm zelf maar vragen". Maar op den duur was ik op 'm uitgekeken en heb ik 'm op de veiling gegooid. Heb ik deze ring nog van kunnen

aanschaffen. *Toont de ring aan het publiek.*

Vrouw 2.: *Terwijl de anderen mee opdringen.* Neem me niet kwalijk, maar als dat de reden is, dat we het over het Kermisoproer moeten hebben in plaats van over het Palingoproer, dan wordt het tijd, dat we eens praten hoe de verhoudingen hier in deze tent liggen...

De weduwe: *Vitzinnig. Slaat de lijken in het gareel met de zweep.* Die verhoudingen liggen zó: jullie zijn lijken en ik ben een spullenbazin van vlees en bloed. IK zeul jullie het hele land door en IK toon jullie aan het publiek en IK bepaal dus het programma van deze show. Begrepen?

De lijken zijn sterk geïntimideerd.

De Dood: Dat duurt niet lang meer...

De weduwe: Wat niet?

De Dood: Dat je een spullenbazin van vlees en bloed bent.

De weduwe: Wil je me dood hebben?

De Dood: Ik? Nee, maar hoelang overleef jij je man?

De weduwe: Vijftien, zestien jaar...

De Dood: En jouw man sterft in 1876? Dan lig jij toch allang onder de groene zoden, als de twintigste eeuw begint.

De weduwe: Maar zover is het toch nog niet.

De Dood: Zover is het, mevrouw Beckers. Je kunt af!

De weduwe: Af?

De lijken: Af?

De Dood: Je bent dood. Snap je dat dan niet?

De weduwe: ...Is er dan niet ergens een plaatsje voor mij in dit lijkenkabinet; kan ik niet blijven meewerken als levend lijk?

De Dood: Voor dit kabinet ben jij niet interessant. Je sterft in 1891 een natuurlijke dood. De kaars was gewoon op. *Blaast haar in het gezicht.*

De Weduwe: Maar ik heb het lijk van mijn man toch ook jaren meegezeuld. Dan zou er voor mij toch ook een plaatsje moeten zijn?

De Dood: O.K., maar ik ben de baas. Vanaf dit moment moet het aan iedereen duidelijk zijn, dat dit mijn show is: DE KLUCHT VAN PIERLALA. *Hij lacht hard en satanisch. De weduwe gaat geslagen af.*

NZE EEUW, ONZE SCHREEUW OM VREDE

1914/19NU

De Dood:

nu komt de eeuw van groei en bloei
vooruitgang zonder maat
zorg dat je door die schone schijn
je niet verblinden laat:
hoe aan die groei ook is gewerkt
de angst die groeide even sterk

Allen:

sterker! pierlala, sa sa
veel sterker! pierlala

De lijken gaan af.

De Dood: Ja, onze tijd, dames en heren - of liever gezegd: uw tijd. Want zo langzamerhand kunt u uw eigen geboortedatum invullen tussen de scènes en de liedjes in. De twintigste eeuw, het voorlopig eindpunt van de menselijke beschaving. Voor ons, figuren in de geschiedenis van de Lage Landen aan de Zee brengt de twintigste eeuw een wereldoorlog, een crisis, weer een wereldoorlog, een koude oorlog en weer een crisis... En de noodzaak om vandaag de dag allerter te zijn dan ooit op het doen en laten van de machthebbers, die met één klap een eind kunnen maken aan alle geschiedenis. Maar laten we niets overslaan: in 1914 breekt de eerste wereldoorlog uit. Nederland is 'neutraal', maar volgde de oorlog aan haar grenzen met spanning. En op straat kon je het

gezongen nieuws uit de loopgraven horen:

Er komt een "oorlogsinvalide" ophinken, die wat munt wil slaan uit zijn ellendige situatie en deze smartlap zingt:

40

40

geliefde ouders en familie ik ben nog levend en gezond

tot heden heb ik niets te klagen al ben ik negen- maal gewond

ik mis een duim en een paar vingers m'n linkeroor m'n rechterbeen

de kapi- tein die liet me halen en gaf dit kruis toen aan uw zoon

geliefde ouders en familie
 ik ben nog levend en gezond
 tot heden heb ik niet te klagen
 al ben ik negen maal gewond
 ik mis een duim en een paar vingers
 m'n rechteroor, m'n linkerbeen
 de generaal, die liet me halen
 en gaf dit kruis toen aan uw zoon

de naaste loopgraaf van de vijand
 ligt honderd meter van ons af
 wij zorgen voor elkaars gewonden
 wij graven voor elkaar een graf
 wij zingen ook dezelfde liederen
 wij ruilen ook tabak en brood
 maar als de aanval wordt geslagen
 dan schieten wij elkander dood

als je een vriend van je hoort kreunen
 die ligt te sterven in z'n bloed
 en als hij met gebroken ogen
 de groeten aan z'n moeder doet
 dan zeg je, dat je hem zult wreken
 dan word je gek van moord en brand
 vervloekt dan heel die wrede oorlog
 en sterft niet voor 't vaderland (57.)

De straatzanger hinkt af en in hetzelfde tempo komt aan de andere kant van het toneel een meisje ophinkelen.

mijn vader heeft een hou- wer zo groot als ik zo

groot als ik o had ik vaders houwer maar een ogen- blik

mijn vader heeft een houwer
zo groot als ik, zo groot als ik
o had ik vaders houwer maar een ogenblik

en kon ik dan nog vliegen
gelijk een gier, gelijk een gier
ik greep mijn vaders houwer en ik vloog van hier

ik vloog door heel de wereld
van noord naar zuid, van oost naar west
en overal waar d'oorlog de soldaten prest

'k sloeg met m'n vaders houwer
't zij man of wijf, 't zij man of wijf
die twist en tweedracht zaaien de kop van 't lijf

ik nam dan al die koppen
en ik wierp z'in zee, ik wierp z'in zee
en ook m'n vaders houwer ging met ze mee (58.)

Tijdens het zingen van dit liedje hinkelt het meisje over 't toneel en weer af. Dan komt er een huisschilder op, die tijdens de volgende tekst z'n werkkieel uittrekt en z'n kwast schoonmaakt. (59.)

Bertus: Het is gebeurd, Bertus. 'T is uit. De baas heeft je niet meer nodig. 'T is krisis, ook voor jou. Eigenlijk behandelt deze baas me nog menselijk. De vorige baas gaf me de zak, toen ik om half vier van een karweitje terugkwam. Deze heeft me de week uit laten werken. Ik zal me maar rustig houden. Dan hang ik bij hem aan de kapstok, dan krijg ik werk van 'm als ie weer 'n opdracht heeft. Maar als ik rotzooi trap... Stempelen dus. Voor de helft van m'n weekloon. En elke dag de kans om opgeroepen te worden door de werkverschaffing. Krijgt Bertus zo'n mooi kaartje thuis, voor 'n bakerdienstje. Dat betekent dan op z'n gunstigst dat ie effe zo'n joekel van 'n oceaanstomer mee mag helpen ontroesten en afschilderen. Voor wat hoort wat, niet? En dat voor de helft van de prijs. *Zingend loopt ie over het toneel naar het stempelloket:*

het leven is schön
wij trekken van de steun
wij eten van het krisisscomité (60.)

Ambtenaar: Zo , Bertus. Nog steeds werkloos ? Dat gaat te lang duren, jongen. Dat gaat ons teveel geld kosten.

Bertus: I!: vind u aardig amicaal, mijnheer.

Ambtenaar: Ja, ja, nog brutaal ook. Dat zal wel strafkamp worden in Drenthe.

Bertus: Drenthe ? Wat bedoelt u ?

Ambtenaar: In Drenthe zijn ze van de Heidenmij bezig met het ontginnen van woeste gronden. Daar kunnen ze best wat hulp gebruiken van die lanterfanter van de steun !

Bertus: Moet ik dan iedere dag op en neer ?

Ambtenaar: Als je je werk goed doet, mag je in het weekend een dagje naar huis.

Bertus: Moet ik daar dan in pensioen ?

Ambtenaar: Ze hebben daar prima loodsen gebouwd, Bertus. In de winter te koud en in de zomer te heet...Werk ze, Bertus.

Black out. Als het licht weer aan gaat, staat Bertus, naast een andere man, te graven in de bevroren grond. Het werk ligt Bertus duidelijk niet. En hij slaat z'n handen warm, zodat hij al snel achter ligt bij zijn maat, die hem onder het spitten treitert met:

Maat: Zou je niet eens doorwerken, klootzak. Je bent hier niet op vakantie.

Als jij niet mee opwerkt, verspeel ik m'n premie !

Bertus: Ik weet bij God, dat ik niet harder kan. Ik ben huisschilder van beroep en geen grondwerker.

De maat stopt met spitten.

Maat: Is dat de reden, dat je hier staat te schilderen, in plaats van mee aan te pakken.

Bertus: Wil je soms zeggen, dat ik hier maar wat uit m'n neus sta te vreten ?

Maat: Nou moet je eens goed naar me luisteren, maat. Voor een wijf wil ik wel werken, maar voor een vent niet !

Bertus: Wel godver... *Hij hebt de spade op om zijn maat te slaan. Black out.*

In het opkomend licht staat de dood.

De Dood: Dát was de crisis. Maar niet iedereen legde er zich bij neer. In '31 en '32 staakten de Twentse textielarbeiders tegen de hongerkorting. In '34 kwam de Jordaan weer in opstand - tegen de aangekondigde loonsverlagingen. En er werd weer geschoten: zeven doden. In '33 muite de bemanning van de HM De Zeven Provinciën. Een radikaal protest tegen de korting op de soldij.

De matrozen namen in de Indische wateren het roer over. En het antwoord uit Den Haag was een bom, midscheeps: 23 doden. En in het moederland werd dit lied gezongen: *Een van de lijken staat in een spot en zingt...*

43

draagt makkers draagt de do- den om dit blijk van neer-lands
ploer- ten-dom moet ieder schouwen heft op de baar als 'n ge-
zicht over het bloedbad aan-gericht door de ge- trouwen

draagt, makkers, draagt de doden om
de blijk van Neerlands ploertendom
moet ieder schouwen
heft op de baar als een gezicht
over het bloedbad aangericht
door de getrouwen

draagt om de doden, woon tot woon
mens, zie de mens! vrouw ziet uw zoon
komt allen nader
't gezag, dat u deez' aanblik biedt
zich vroom uit Jezus Christus hiet
en God de Vader

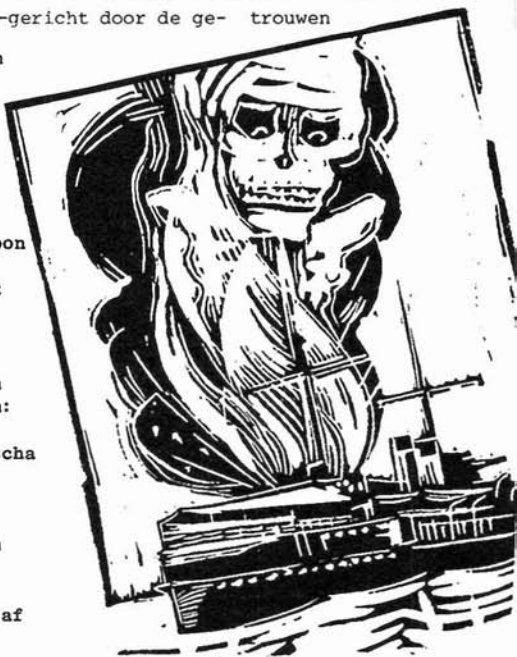
draagt, makkers, draagt de doden om
dit staal van praktisch Christendom:
één bloed, één wonde
nooit deed een beulsknecht zoveel scha-
geen muiter werd op Golgotha
zozeer geschonden

draagt, makkers, draagt de doden om
en in uw borst de oproertrom
in zwarte wade
draagt, draagt de doden naar het graf
sla, tamboer, sla de roffel straf:
ter barrikade! (61.)

Het Lijk gaat af en de dood zegt de volgende tekst, terwijl het wagnerdoek opengaat en de lijken voorbij slossen, als een stoet gedeporteerden, langs de dreigende lucht op het achterdoek.

De Dood: Blijf slaan, tamboer, want de tweede wereldoorlog komt er aan: de overval op 10 mei; het bombardement op Rotterdam; de razzia's, de executies van verzetsmensen; de executies van burgers als repressaille; de deportatie van kommunisten, zigeuners, homoseksuelen en joden; de hongerwinter; de slachtoffers van de bevrijding. Vijf jaar sterven - Auschwitz, Dachau, Mauthausen, Theresienstadt en dichterbij... Amersfoort, Schoorl, Westerbork, Vught...

Wanneer de sloffende stoet voorbij is, wordt van de kant waar ze afgegaan is een meisje terug het toneel op geduwd, alsof ze in een cel gemeten wordt. Ze struikelt en blijft midden op het toneeltje zitten, alsof ze wacht tot de bewaker de deur afgesloten heeft en weg is. Dan staat ze aarzelend op en begint langzaam te lopen. Van de ene kant van het toneeltje naar de andere kant - steeds vier passen...

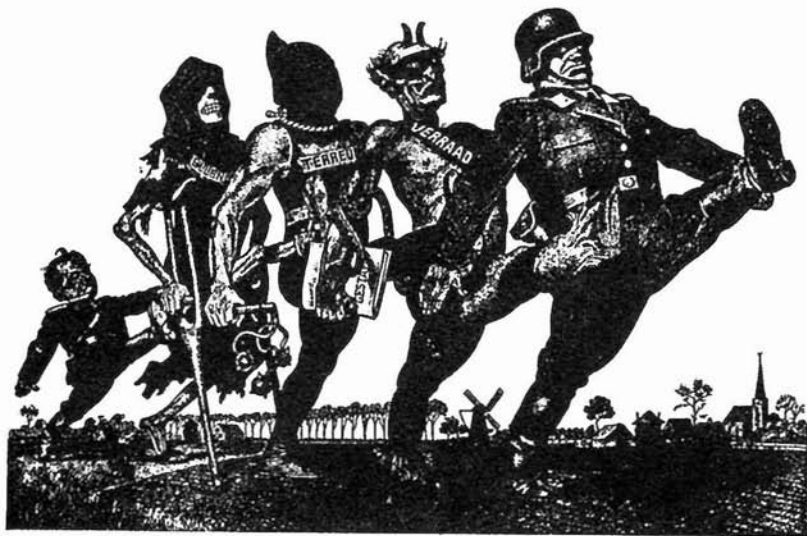

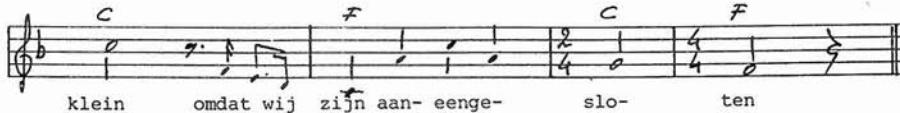
Meisje: ...Mijn dagelijkse wandeling. Vier passen heen en vier passen terug. Vier passen naar het raam, veel te hoog om naar buiten te kijken en met die hatelijke tralies ervoor... Vier passen naar de deur met het luikje en het oog. Dat is de omgeving, waarin ik nu al weken leef... of zijn het maanden: vier muren en vier passen heen, vier passen terug... 's avonds wandelt het 't rustigst. Geen geloop meer op de gangen, geen gestommel met de etensgamellen en de tonnen, geen geschreeuw: "Nah, mensch, mach doch etwas schneller"... En ook de stadsgeluiden worden rustiger...

Als ze bij de celdeur is, klinkt aan de andere kant een fluitje. Het meisje snelt naar de kant van het raam - ze gaat onder het raam staan en fluit terug. Dan krijgt ze een antwoord, maar veel zwakker. Dat is het schoolfluitje - dat floten we vroeger, als we op elkaar wachtten. Het betekende niet veel meer dan: "Ik sta op je te wachten. Schiet op, anders komen we te laat." Maar hier in de gevangenis is het het enige menselijke contact dat ik heb op een dag. Toen ik het voor de eerste keer hoorde, wist ik niet, wat me overkwam. Daar buiten liep iemand, die mij kende en die ik moest kennen. Die duidelijk wilde maken, dat ze wist waar ik was. Het fluitje klinkt weer. Als het meisje het beantwoordt, krijgt ze de eerste zes tonen terug van "Op de hoek van de straat". Ik weet nu, dat het een dagelijks terugkerend geluid is - en het zijn verschillende mensen, die langskomen. Ik begin ze te herkennen aan hun fluitje en aan het liedje, dat sommigen er achteraan fluiten en dat houdt bij mij de moed er in. En ik fluit ook op andere momenten van de dag, om me sterk te voelen. En ik heb een tekst gemaakt op ons oude schoollied.

hallo, zingt op ons samenzijn
een krachtig fris lied, lotgenoten

Dat zijn de eerste regels van het schoollied. Volgens het reglement, dat daar naast de deur hangt mag ik helemaal niet zingen - maar wie houdt me tegen ?

hallo, zingt op ons samenzijn
 een krachtig fris lied, lotgenoten
 die rotmof krijgt ons toch niet klein
 zolang wij zijn aaneengesloten

De muzikanten vallen in met hun begeleiding:

waar ook de mof ons henen jaagt
 ons stuurt naar concentratiekampen
 één beeld is er dat nooit vervaagt
 dat is het doel, waarvoor wij kampen:

eens komt Nederland weer vrij
 dan zingen wij met blijde stemmen
 de mof is weg, het is voorbij
 ze hebben ons niet kunnen temmen ! (62.)

De Dood: Vijf jaar duurde die nachtmerrie, maar de bevrijding was nog maar koud een feit en de vrede nog maar net getekend, of de Nederlandse jongens werden opgeroepen om hun leven te laten in "Ons Indië". *De andere spelers en de muzikanten komen het toneel op en in een mum van tijd staat er een poppenkast en wordt het volgende spel gespeeld:*

Admiraal: *Komt opgemarcheerd.* Links, twee, drie, vier, links, twee, drie, vier. Recruit Klaassen, aantreden !

Jan: *Zingt...*

en 't is geen man, en 't is geen man
 of hij drinkt tot de bodem van de kan
 en als ie dat niet maken kan
 dan is 't ook geen echte man

Hallo, luitjes, hadden jullie me geroepen ?

Admiraal: Nee, recruit Klaassen. Ik had je geroepen.

Jan: Wat is dat voor een rare doodgraver.

Admiraal: Ik ben admiraal...

Jan: Net wat ik dacht.

Admiraal: ...en ik kom te halen om dienst te nemen bij de vloot.

Jan: Val maar dood.

Admiraal: Ik zou maar wat inbinden, recruit Klaassen. Ik ben je meerdere. Ik ben de Schout-Bij-Nacht.

Jan: Stout bij nacht. Ja, ja. En wat voert uw edele overdag uit ?

Admiraal: Je moet dienst nemen bij de vloot om ons Indië te bevrijden.

Jan: Van wie ?

Admiraal: Van de Jappen !

Jan: Ik moet Indië bevrijden van de Jappen,

zodat jullie het weer rustig leeg kunnen gappen. Nee, bedankt !

Admiraal: Heb jij dan geen hart, Jan. Wil jij je bruine broeders dan niet bevrijden ?

Jan: Die bevrijden zichzelf snel genoeg en niet alleen van de Jappen maar ook van de Kaas koppen.

Admiraal: In dat geval roep ik je op voor een politionele aktie in de kolonien.

Jan: Versta ik dat goed ? Komt de politie straks met beloningen ?

Admiraal: Jan, wees een man en pak dat geweer an. Excerceren !

Jan: Is dat zo'n nieuwe Amerikaanse dans ?

Admiraal: Als ik zeg, geef acht...

Jan: ...dan krijg je er negen. *Jan slaat de admiraal negen keer op z'n houten kop, terwijl hij hardop telt*

Admiraal: Jan, gij hebt uw meerdere geslagen. Dat is een belediging. Verdedig u ! En garde !

Jan: Een harde ? Die kan je krijgen. *Hij slaat de admiraal hardstikke dood.*

O, luitjes, wat heb ik nou gedaan. Hartstikke dood is ie. Wat heb je nou aan een dode admiraal. In het vuilnisvat ermee. *Hij gooit de admiraal over de speelplank naar buiten. De Dood, die aan de kant naar het spel staat te kijken, raapt de admiraal op en verdwijnt achter de kast, om even later als pop te verschijnen, met een galg...*

Jan: Hé, bleke, blijf met je jatten van die pop. O, mensen, hij komt hierheen. Brrr, wat wordt het hier ineens koud. Ik ga thuis de kachel maar eens opzoeken.

De Dood: Jan, gij zijt een deserteur. In oorlogstijd staat daar de doodstraf op.

Jan: Dit is het einde, luitjes. Adieu. Het is mooi geweest, maar nou moet ik hangen. *Neemt een aanloop om met z'n hoofd in de strop te steken, maar hij schiet met z'n muts in het gat van de galgkonstruktie. Ben ik al dood?*

De Dood: Nee, Jan. Je zit er naast.

Jan: Neem me niet kwalijk, bleke, maar ik snap die dingen nooit zo vlug. Zou je het eens voor kunnen doen.

De Dood: Bij wijze van hoge uitzondering, Jan. *Hij stopt zijn schedel in de strop en Jan trekt die meteen dicht en slingert de Dood aan de galg door de kast.*

Jan:

daar hangt die Pierlala, sa sa

daar hangt die Pierlala (63.)

De Dood: En als we eenmaal Indië uitgesmeten zijn, vind ik in mijn boekhouding nog gesneuvelde Nederlandse jongens in Korea. En vanaf dat moment valt de wereld uiteen in twee helften: "Het Vrije Westen" en "Het Rode Gevaar". *Het Wagnerdoek gaat open en de pop van de machthebber staat daar, gekleed als generaal.*

Generaal: Mijn waardering voor het feit, dat u van deze plaats het Nederlandse volk waarschuwt voor de dreiging die uitgaat van het Wereld-communisme.

De Dood: Dát was mijn bedoeling niet. Integendeel. Ik wilde juist vertellen, hoe opmerkelijk het was, dat meteen na de oorlog Rusland, dat vier jaar lang een bondgenoot was, tot aardsvijand werd gebombardeerd en dat Duitsland, dat ons land vijf jaar getyranniseerd had, opgenomen werd in de rangen van de bondgenoten.

Generaal: Dat geeft aan, hoe besluitvaardig wij zijn, hoe snel we doorzien, hoe de kaarten liggen. Het getuigt van moed en originaliteit...

De Dood: Mag ik even interrumperen, generaal. Als ik goed ben ingelicht, heeft Amerika in ruil voor die keuze miljarden aan Marshall-hulp betaald. En we zitten nog steeds economisch en militair vast aan Amerika. Als daar de opper-cowboy het in z'n hoofd krijgt, dat er meer kernraketten moeten komen...

Generaal: Dan is het vanzelfsprekend, dat daar een deel van in Nederland gestationeerd worden.

De Dood: Geen raket naast m'n bed, generaal. Ingerukt mars !

Op teken van de Dood valt het doek.

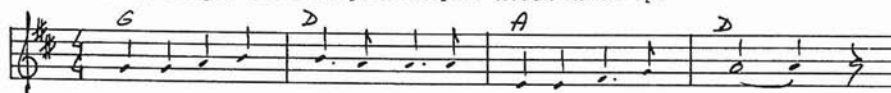
De Dood: We hebben ruim dertig jaar geleefd met de vanzelfsprekendheid van het machtsevenwicht tussen Oost en West en van de wapenwedloop. En met de dreiging dat elke dag de kans op de totale vernietiging van het leven op deze planeet groter werd. Maar op 21 november vorig jaar werd die ban definitief doorbroken. Overal in de Europese hoofdsteden kwamen mensen op straat voor de vrede. De meest massale demonstratie maakten we mee op het Museumplein in Amsterdam. 400.000 mensen waren er.

Generaal: *Terwijl het doek haastig op gaat.* En hoevelen schaarden zich onnadenkend achter de leuzen ? Hoevelen wisten waar het eigenlijk om ging ?

De Dood: Ingerukt mars !

Het doek valt weer.

De Dood: 400.000 mensen, die ik niet door hém of door politici onmondig laat verklaren. We zongen en we blijven zingen: *Allen komen op.*

stop de kernbe- wa- pening 't is nog niet te laat

voordat heel de mens- heid naar de bliksem gaat (64.)

De Dood: Het was een demonstratie, die vreedzaam verliep. Maar dat hebben we wel anders meegemaakt. Maar al te vaak vinden mensen, die te hoop lopen voor hun goed recht, een bende gewapende mannen tegenover zich.
Samen: Terwijl ze dichter bij elkaar gaan staan.

47

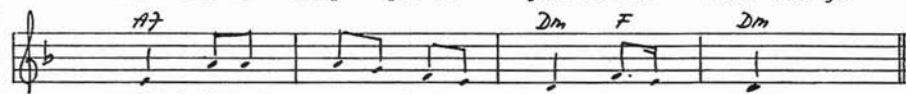
al komt de po- li- tie al komt de ju- sti- tie geen

macht houdt ons te- gen we heb- ben ge- lijk nooit

zul- len we stop- pen al gaan we dit huis uit ge-

weld helpt niet tegen demo- kra- tiese strijd

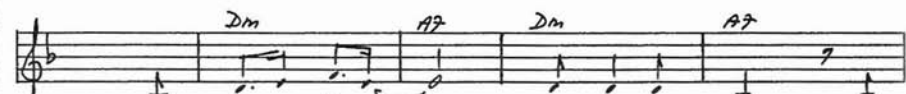
De Dood: Sindsdien hebben de heren heel wat bij geleerd en nieuw speelgoed gekregen. Met tanks en bulldozers hebben ze de Vondelstraat ontruimd en met kranen en hoogwerkers kwamen ze op de Grote Keyzer en de Grote Wetering af. En de krakers herinnerden zich dit lied:

Allen:

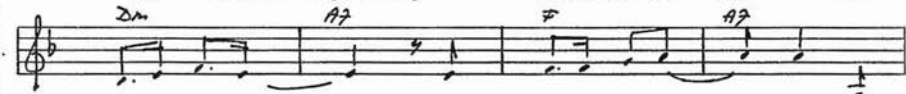
al komt de politie, al komt de justitie
geen macht houdt ons tegen, we hebben gelijk
nooit zullen we stoppen, nooit gaan we dit huis uit
geweld helpt niet tegen democratische strijd

De Dood: Weet je nog hoe ze vrouwen tegen de keien geslagen hebben, die op het Binnenhof demonstreerden tegen de abortuswet en voor het recht op zelfbeschikking over hun eigen lijf? Maar vrouwen laten zich niet meer intimideren:

De vrouwen:

de heksen zijn terug recht uit de hel de

heksen zijn terug met vlammen-de ha- ren en

heksen zijn terug en ze zijn niet meer weg te slaan (66.)

De Dood: In Dodewaard hadden ze iets nieuws: spuitbusjes met gas, dat de her-senen aantast. En verder werd er geslagen en geslagen en geslagen...

Allen:

48

in een blauw blauw blauw blauw blauw po- litie land daar

staan de a- genten heel par- mant en de een: die heeft een

hel-lum en 'n schild en de ander heeft een knup- pel (67.)

De Dood: En ondertussen draaien de kerncentrales door; en ondertussen worden er nieuwe kerncentrales gebouwd; en ondertussen wordt de zee volgedumpt met radioactief afval, tot daar alleen nog graten zwemmen; en ondertussen is er zoveel splijtstof in de wereld, dat zelfs het armste land aan een kernbom kan komen. De volgende canon zwelt aan en zakt weer weg:

kal- kar al- me lo dode- waarde- loos en mol

armen in el- kan- der ver- zet je en ver- an- der (68.)

**KERNENERGIE
HOOFDZAAK**

De Dood: En ondertussen worden er woonwijken gebouwd op gifbelten en liggen in de havens vergeten schepen vol dodelijk gif; en ondertussen zijn de rivieren in dode stinkende riolen veranderd en breekt in de lucht de ozonlaag steeds verder af, zodat de zon - de levensbron - langzaam maar zeker de aarde zal verzengen...

zon wind wa- ter dat zijn de grote waar- den

49

vuur en aarde dat is de grote kracht

wat wij ne- men uit deze rijke aar- de

moet ook schoon in haar worden terugge- bracht (69.)

De Dood: Op de dag, dat de aarde vergiftigd is, is er geen keuze meer !

op de dag dat de aar-de ver-giftigd is op de dag dat de aarde ver-

gift-igd is zullen wij 't zeker weten zullen wij 't zeker weten (70.)

NOTEN

1. Het idee voor de lokatie van ons stuk kregen we bij het lezen van "Komt dat zien!", over de geschiedenis van de Amsterdamse kermis in de vorige eeuw, geschreven door Maria Keyser. Uitg.: B.M. Israel, A'dam; Ad Donkers, R'dam, 1979.
2. Canon uit Valerius' "Nederlandsche Gedenckclanck" van 1626.
3. In de Volkskultuur komt de dood veelvuldig voor als verbeelding van rampen die het volk treffen - de oorlog als een maaierende dood; de dood als pestverspreider...- of als lakonieke onkreukbare rechter. Die laatste verschijning van de dood heeft ons tot de figuur van Pierlala gebracht.
4. Sedert de tweede helft van de 17de eeuw is het "Pierlala-lied" bekend en zeker 200 jaar gezongen. Pierlala stond steeds op uit z'n kist en bekritiseerde de sociale en politieke toestanden. Er zijn veel verschillende teksten bekend, vaak reagerend op actuele toestanden. Ook in de opgetekende melodiën zijn veel variaties te vinden. Wij gebruiken een eigen tekst en de melodie uit: "Horae Belgicae, pars II" van Hoffmann von Fallersleben, 1856.
5. In demonstraties tegen kernenergie en kernwapens zien we steeds vaker mensen meelopen, geschminkt en verkleed als "De Dood". Op het affiche en op ander begeleidingsmateriaal bij onze voorstelling gebruikten we een foto van zo'n "Dood" bij de blokkade van Dodewaard.
6. Vgl. Erich Küttner, "Het Hongerjaar 1566", Querido, Amsterdam, 1974.
7. De oorsprong van het beeld, dat de dood alle rangen en standen gelijkelijk naar het graf voert stamt uit de Middeleeuwen en is waarschijnlijk afkomstig van een rituele dans - uitgevoerd als een soort bezwering - op het kerkhof. De "voordanser" was de dood en om hem heen dansen een kring van dansers gekleed als bisschop, ridder, ambachtsman, etc. Een voor één trok de dood de dansers in de kring. Vgl. "Dood en Humor", J. Westerman Holstijn, uitg. Tjeenk Willink, Haarlem, 1929.
8. In 1977 werd een tentoonstelling gehouden van wintertafelen, welke zo'n zelfde visie op de winters uit deze tijd vertolkt. Vgl. "Koud tot op het bot", de kataloog van deze tentoonstelling door Evert van Straaten, Staatsuitg., Den Haag. Overigens blijkt uit die publikatie, dat in deze tijd de winters bijzonder lang waren - wat die vele wintertafelen veroorzaakte.
9. Er zijn overigens twee smeekschriften overhandigd. Vgl. "De Lage Landen bij de Zee", Jan en Annie Romein, Querido, Amsterdam, 1973.
10. Waarschijnlijk gemaakt door pastoor Vos uit De Lier, die wegens het in bezit hebben van dit lied en andere opruiende pamfletten in 1570 op de brandstapel belandde. Het is te vinden in "Een Nieu Geusen Liedtboek" uit 1581. De melodie is oorspronkelijk van een lied, dat

"Bedruckte Hertekens" heet.

11. Een aantal koupletten van "Wij Geuskens willen nu singhen" op de inname van Den Briel. De tekst komt uit "Neu Geusen Liedtboeck" de melodie (oorspronkelijk van Almande Nonette) uit Valerius "Gedenckclanck".

12. Vgl. "Poppenspel-Tooverij-Pijniging; Een zonderling Proces, in 1601-1602, voor de vierschaar van de Schepenbank van Eppegem" geschreven door Alfons Goovaerts in de Vlaamsche Kunstbode van 1895.

13. Woorden van de "Heilige" Augustinus, die na 'n leven van losbandigheid voor alle gelovigen de erotiek verketterde. "O, wellust, die de obscene delen van het lichaam opwindt". Augustinis leefde van 354 tot 430. Vgl. "Het onheil van het Christendom" van Joachim Kahl, Bruna, Utrecht/Antwerpen, 1970.

14. Onze poppenakt komt niet overeen met de akt van Cobbeniers, zoals die beschreven staat in de Vlaamsche Kunstbode, maar is een rekonstruktie van de spot die de "Hervormden" met de "Katholieken" dreven in die tijd. Vgl. het verhaal over "Het wonder van Haarlem" en over Peterus van Brugge in "Geloof en Satire anno 1600", de katalogus van de gelijknamige tentoonstelling. Uitg. Het Catharijneconvent, Utrecht, 1981.

15. Hier is wat spijt op z'n plaats, dat we niet een van de "boerenliederen" tegen de 80-jarige oorlog in het stuk hebben kunnen opnemen. Met name de boeren hebben zich overal in de Nederlanden verzet tegen de voortdurende oorlog. "Zal 't noch geen eynde zijn ?" Ze werden door beide partijen uitgeplunderd en organiseerden zich bij tijd en wijle om welk "bevrijdingsleger" dan ook met spa en zeis van hun land af te ransele. Vgl. "Nederlandsche Geschiedzangen", J. van Vloten, Amsterdam, 1864.

16. Met de Vrede van Münster in 1648 eindigden heel wat Europeese oorlogen, waaronder de opstand van de Nederlanden tegen Spanje. Dit lied vonden we in "Nederlandse Strijdzangen", verzameld door Dr. W.J.C. Buitendijk, Tjeenk Willink, Culemborg, 1977. Omdat we er geen melodie van vonden, hebben we er zelf een gemaakt.

17. Woorden van Vondel over Amsterdam.

18. Lied van een "Schraalhans" uit de 17de eeuw. We kwamen het tegen in "Van varen en vechten" van D.F. Schuerleer, 's Gravenhage, 1914. De wijs, "O, Heiligh, Salligh Bethlehem", staat in "Liederen en dansen uit West Friesland" van Veurman en Bax, Den Haag, 1944.

19. Zie "De Lage Landen", noot 9. en "Jan Compagnie in Oorlog en Vrede", C.R. Boxer, Unieboek, Bussum, 1977.

20. Vgl. Rudolf Dekker: "Oproeren in Holland gezien door tijdgenoten", V. Gorkum, Assen, 1979.

21. Vgl. het derde hoofdstuk e.v. uit het boek "Oproeren in Holland..." (noot 20.) Wij hebben het "bode-verhaal" grotendeels uit "Joris Craffurd over het aansprekersoproer te Amsterdam in 1696".

22. Bewerking van de Volendamse versie van dit lied, dat ook in Groningen en Friesland bekend was. We vonden het in B. Veurman's "Volendam, leven en lied", (1968). Het komt ook al voor in "De Oostindische Theeboom", een bundel uit 1767.

23. Vgl. de beschrijving van het huishouden in die tijd in Lea Dasberg "Grootbrengen door Kleinhouden", Boom, Meppel, 1975.

24. Vgl. "Daar was laatst een meisje loos", Rudolf

Dekker en Lotte van de Pol over Nederlandse vrouwen als matrozen en soldaten. Ambo, 1981.

25. In "Liefkozeryen en Vuyligheden" door Theo van der Meer in "Groniek" no. 6, jan. '80, vonden we deze woorden en andere, waarmee we deze dialoog gemaakt hebben. De woorden, die een vrouw tegen haar "vriendin" gezegd zou hebben, volgens een procesverslag uit 1797.

Deze "Groniek" is een uitgave van de Onafhankelijke Groningse Studentenpers.

26. Uit "Daar was laatst een meisje loos", zie noot 24.

27. Vgl. "Het Vuyle Werk; Gewurgd, geblakerd en verdrongen", van Theo van der Meer in Seq, 1979 II.

28. Uit Fl. van Duyse, "Het Oude Nederlandsche Lied", Den Haag, 1903-1908. De melodie, waarschijnlijk van Engelse oorsprong is ook te vinden in "Oude en Nieuwe Hollandse Boerenliedjes en Contredansen", een verzameling van rond 1700.

29. Vgl. "Zwarte Schapen", een tekstuitgave van de Nieuwe Komedie, Den Haag, 1979, een dramatisering van de geschiedenis van de homovervolgung.

30. Vertaling van een tekst uit de "Rosa Kalender '78" Aachener Printenschwester, Aachen, door de Roze Drie-

hoek, Eindhoven.

31. De term "Jan Salie" is van Potgieter en stamt uit de tijd na de Franse bezetting, maar de geest, die Potgieter bekritiseert, is al ver voor die bezetting "heersend" onder de vaderlandse burgerij.

32. Vgl. "De Lage Landen", noot 9.

33. Uit "Van Varen en Vechten", zie noot 18. Wijs:

"Hier heeft mijn Rozemond bescheiden". Dat lied werd nog in 1958 in Volendam opgetekend door Veurman. Maar "Rosemont" uit de "Boerenlietjes" (zie noot 28.) past beter bij de tekst.

34. De teksten van onze schout en de beschrijving van de achtergronden van de armoede in deze tijd vonden we in "In het spanningsveld der armoede" en "Van mensenjacht en overheidsmacht", over agressief pauperisme en criminele groepsvorming in Brabant tussen 1600 en 1800. Prof. Dr. H.F.J.M. van den Erembeemt, Zuidelijke Historische Kontakten, resp. 1968 en 1970.

35. De inhoud van de komende scene ontlene we aan een spel uit de Antwerpse Poesjenellentraditie. Vgl. Jan de Schuyter, "De Antwerpse Poesje" , een standaardwerk, dat onlangs door De Sleghte weer in omloop gebracht is.

36. Het lied, dat de Schele, de Kale en de Bolle zingen in onze voorstelling is gebaseerd op "We waren met acht", te vinden in "Liederen en dansen uit de Kempen", Harrie Franken, Stichting Brabants Heem, 1978.

37. Vgl. "Zigeuners" van Drs. W Knippenberg in "Vreemd volk in Brabant", uitg. Brabantse Dag, 1978.

38. Samengesteld uit fragmenten van diverse weversliederen, die te vinden zijn in "Spin- en weversliedjes", Van Delft, 1952. Zie ook "De Overval op het Pakhuis", tekstuitgave van de gelijknamige productie, Auteursvereniging Proloog, 1976.

39. De scene van de wever is een volkssprookje, dat in onze herinnering leefde, maar dat we niet terug konden vinden.

40. Zie voor een scherpe beschrijving van de Franse "bevrijding" het boek van Henriette Roland Holst uit 1902 "Kapitaal en Arbeid in Nederland I", Sunreprint.

41. Het lied is terug te vinden in "Het Straatlied", D. Wouters en J. Moorman, 1933. Er was geen melodie bij genoteerd, zodat Peter Koene die zelf schreef, naar analogie van andere "moordliederen". De oorspronkelijke titel van dit 16 kouplettten tellende lied was: "Kort tafreel der Nieuwe Franche Tirannie, gepleegd te Woerden aan grijsaards, vrouwen, mannen en kinderen, ja tot zwangere vrouwen toe". Het stamt uit 1813.

42. Het optreden van de rolzanger in ons stuk is geïnspireerd door de beschrijving van het optreden van "Janneken de Zanger" in "Over Rolzangers en Rolzangersliedern" door Jan de Schuyter, een "Boekuil" en "Karveel" uitgave uit 1944.

43. Uit "Van Goor's Folkloristisch Woordenboek", Den Haag, 1974.

44. Een "Vliegend blaadje" uit 1814. "Liedeken of lof der Mogentheden, die ons verlossen. Stemme: 'Wigge de bon bon'". Vgl. "Het oude Nederlandsche Lied", noot 28.

45. Vgl. "De Arbeidende Klasse in Nederland in de 19de Eeuw" van Prof. Dr. I.J. Brugmans, Aula 13, Het Spectrum, Utrecht, 1971.

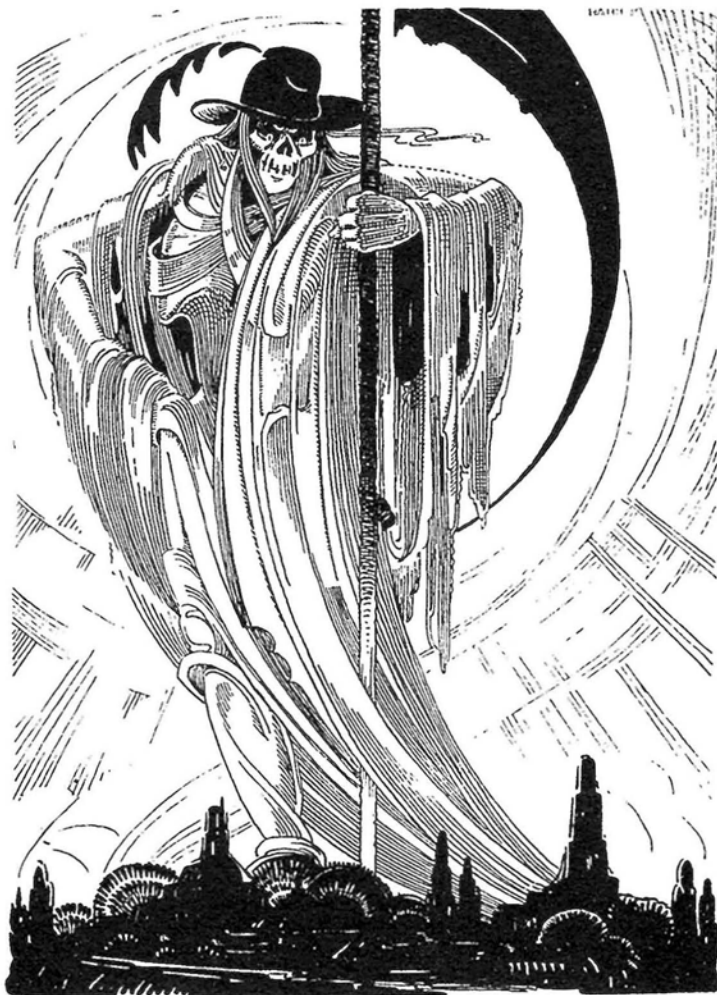
46. Vgl. het kommentaar bij de tekening "De dood en het meisje" van Edvar Munch in het boek "Over Mannen" van Phillis Chester, Arbeiderspers, Amsterdam, 1979.

47. Cecile van de Poel, die in de eerste bezetting van dit stuk "Pierlala" speelde, herinnerde zich deze versie van het bekende wiegeliedje uit overlevering. Vergelijk ook wat Lea Dasberg over wiegeliedjes als spiegel van de maatschappelijke omstandigheden zegt in "Grootbrengen door Kleinhouden", noot 23.
48. De scene is ontleend aan gegevens uit "De Herleving van het Nederlandsche Volksspel" van D.J. van der Ven, Uitg.: A. Rutgers, Naarden, 1944.
49. Uit "Liederen en Dansen uit de Kempen", zie noot 36.
50. Oorspronkelijk staat er "een grote misdadigheid"
51. Vgl. "Vertellingen voor het Volk", F. Domela Nieuwenhuis. Uitg.: Anarchisties Kollektief, Utrecht, 1977.
52. Een liedje van de Gentse dichter-zanger Henri van Daele (1877-1957) te vinden in "Gij zijt Kanaille, heeft men ons verweten" van Jaap van de Merwe, Bruna, Utrecht/Antwerpen, 1974.
53. Vgl. de beschrijving van het "Palingoproer" zoals Theo Thijssen het weergeeft in "De ochtend van het leven", Van Dishoeck, Bussem, 1941.
54. Ook uit Van de Merwe's boek , zie noot 52. Het lied stamt van rond 1910 en is opgetekend in Utrecht.
55. Zie "Komt dat zien !" van Maria Keyzer, noot 1. Overigens is de geschiedenis van de Kermis een aaneenschakeling van geboden en verboden. Vgl. " Kermis in Nederland", Nederlands Volksleven, jaarg. 28 no. 4.
56. Zie voor vergelijkbare verhalen "Komt dat zien !" Noot 1. Met name het verhaal over de Mexicaanse "aap-vrouw" Juanita, die stierf aan de bevalling van haar eerste kind en met het kind geprepareerd werd door haar man, die met de twee lijken door Europa zwierf en er nog lang een boterham aan had, en het verhaal van de dikke man van Leeuwarden, die - toen hij overleden was - in het rariteitenkabinet vervangen werd door zijn was-evenbeeld, dat al tijdens zijn leven gemodelleerd was.
57. Dit lied "De Brief van het Front" wordt op de L.P. "Wie maakt me los", waarop Coby Schreyer straatroepen verzameld heeft, gezongen door de 75-jarige Noach Minderhoud uit West-Kapelle.
58. Dit lied is te vinden in het "Volksliedarchief". Het is afkomstig uit de veengebieden in Groningen en Drenthe.
59. De scene's met de huisschilder Bertus zijn min-of-meer de dramatisering van: "Vooroorlogse Herinneringen" van Bertus Meijer, zoals ze te lezen zijn in "Van onder op !", Uitgave van de Rotterdamse Kunststichting, 1971.
60. Een "Volkse" bewerking van "Bei Mir bist Du schon" uit de Krisistijd.
61. De tekst is van de Rotterdamse arbeider-dichtersinger Willem van Iependaal (1892-1970) de muziek van Jaap van de Merwe. (Vgl. "Gij zijt Kanaille", noot 52.)
62. De gevangenis-scene en het lied zijn een dramatische weergave van het verhaal van Tineke Wibaut-Guilonard, zoals dat afgedrukt staat in het gedenkboek, dat het Amsterdams Lyceum na de oorlog uitgaf.
63. Het "politiek" gebruiken van het traditionele Jan Klaassenspel is niet van vandaag of gisteren. Albert Hahn en Sam de Wolff hadden een prachtig propagandaspel voor de Sociaal-Demokratie, dat tussen 1911 en 1914 door het land trok. Ook de Communistische Par-

- tij Holland had in de jaren twintig en in de jaren dertig een wervingsspel. Er wordt verteld, dat Domela al voor de eeuwwisseling, wanneer hij sprak, vaak met zang en poppenspel "ingekaderd" werd. Na de oorlog is Jan Kessler actief geweest met een Jan Klaassen-spel dat "politiek satire" bedreef. Vgl. "Politiek Poppenspel", een uitgave van Kultureel Front, Utrecht, 1979. De hier gespeelde "Werfscene" is een repertoirestuk in het oude volksspel. Vgl. Wim Meilink: "Het Doopceel van Jan Klaeszen", Uitg.: De Bussy, 1969.
64. Uit de "Anti-Neutronembom-akt" van Proloog uit seizoen 1977-1978. Tekst en muziek: Peter Koene.
65. Lied, ontstaan tijdens de Maagdenhuisbezetting in 1969. Een deel van de melodie stamt van een Russies partizanenlied. Eind zeventigerjaren dook het lied opnieuw op in de kraakbeweging.
66. Vrouwenlied uit de zeventiger jaren - te vinden in de bundels van Coby Schreyer "Sanseveria" (gestencilde uitgave) en "Sara, je rok zakt af". Uitgave: Sara, Amsterdam, 1980.
67. Vgl. de bundel "Zing de kernenergie de wereld uit", Jacoba van Beierenlaan 57, Delft, 1981.
68. Bekend geworden door Kladeradatsj uit Nijmegen en ook opgenomen in hun bundel "Onaangepast", Nijmegen, 1978.
69. Een lied van Harrie Franken, dat door 'T Muziek op een vliegend blaadje verspreid wordt- Het is ook te vinden in Kultureel Front no. 21, "Atoomvrije Cultuur", Utrecht 1981.
70. Canon uit "Wij zijn niet af te koelen", de anti-kernenergieakt van Proloog uit seizoen 1980-1981.

Dit stuk werd in seizoen '81-'82 uitgebracht door Proloog onder regie van Dolf Ephraïm. Choreografie, kostuumontwerp en regie-assistentie: Johan Smit. Bezetting: Nellie Frijda als de weduwe, Cecile van de Poel als de Dood, Jeanneke Stam, Baja Lombaers, Dries Smits en Jan Smeets als de lijken. Muzikanten: Peter Koene als de Kale, Bert Spin als de Schele en Peer Muskens als de Bolle. Techniek en decorbouw: Jan de Rooy, Piet Huybens, Cris van Beek en Ad de Leeuw, met assistentie van Harrie Giebelen. Het ontwerp van het decor en het schilderwerk van de panelen: Enno Wiersma. Kostuumatelier: Theodorus Dolman. Make-up adviezen: Uli Ullrich. Zang-repetitor Tine van Grootel. Publieksorganisatie: Theo Bax. Het volgende seizoen werd het stuk opgepoetst en bijgesteld onder regie van Pieter Vrijman, met Joop Keesmaat als Dood. Wilma van de Wal en Snam van Vlokhoven vervingen enige tijd Baja Lombaers en Peer Muskens.

toneelwerkgroep Proloog

postbus 8025 5601 KA Eindhoven tel. 040 52 33 15

www.toneelwerkgroepproloog.nl

Een geestig en vooral muzikaal programma over de geschiedenis van het gewone volk. Een voorstelling, opgebouwd uit veel liederen en verhalen; verhalen die je doen huiveren en ontroeren, vermakelijk en verschrikkelijk. Militarisme, vrouwenhaat, homovervolging, patriarchale verhoudingen, kapitalisties winstbejag, woningnood enz. worden in het verleden getoond, zoals ze toen voorkwamen, maar duidelijk herkenbaar voor nu.

toneelwerkgroep **Proloog**

postbus 8025

5601 KA Eindhoven

telefoon 040 52 55 15 www.toneelwerkgroepproloog.nl